179

Масса а мехкашкара пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО
свет

Ера, 25 ДЕКАБРЬ № 102 (2311) 1958 шу

Мах 20 кеп.

Советски Союза Коммунистически партен Нохч-ГIалгIай областнойн Грозненски городскойн комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета а орган

ССКП ЦК-а Пленумо партийнии, советскии, профсоюзнии, комсомольскии организацеш тIахьехь лакхлуш латтача наьха хьинара керте отта, юрта боахама къахьегамхой хадданза хьалха, къахьегаме доккхий толамаш дахарна тIаккхуьш хургболча тайпара кхетабе, цар творчески инициатива, новаторство мамогга хьаллаца, коммунизм хьалъяра планаш толаме кхоачашъяра тIехьа йола социалистически яхь кхы а шерагIа йоаржае.

Укх тIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаши юртбоахаман продукташ дIахо а дукхагIа яхара декхараши

Новкъоста Н. С. Хрущевс яьча доклада тIагIолла 19-ча декабре 1958-ча шера ССКП ЦК Пленумо бaь соцам

ССКП ЦК-а Хьалхарча секретара новкъоста Н. С. Хрущевс яьча «Укх тIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаши юртбоахаман продукташ дIахо а дукхагIа яхара декхараши» яхача докладага ла а дийгIа, из йийца а йийца, ССКП Центральни Комитета Пленумо диззаь могаду, юрта боахаман дешаш дувцаш сентябрьски а (1953 шу), хIаьта ишта цул тIехьагIа хиннача а ЦК-а Пленумаша яь решенеши партен XX-ча съезда соцами кхоачащдара даькъе ССКП ЦК-а Президиумо лелабаь политически никъ а практически деятельность а.

ССКП ЦК-а Пленумо лерхI, ССКП ЦК-а сентябрьски Пленум хинначул тIехьагIара юкъ партей мехкей вахар чухь, вай халкъа вахар чухь исторически лоархIам болаш юкъ хинна хилар. Цу юкъа Коммунистически партес кийч а даь чакхдаьхад юрта боахаман деррига доакъош а сихха дегIадоаладарна боккха лоархIам бола гIулакхаш, колхозни строй а ерригa вай социалистически система а дегIаярнеи чIоагIъяларнеи йолча кердача этапаца белгалдаьнна гIулакхаш да уж.

Марксизмо-ленинизмо хьех, эггара прогрессивнегIа йола форма ше хиларах боахаман социалистически форманна могаргда общественни производство дегIаярна цIаккха а ца байннача тайпара чIоагIа сухал бе. Нагахьа санна дукхача наьха революционни энтузиазман Iалаьмате доккхий низаш балха тIадерзадойя, нагахьа санна беррига къахьегамхой общественни производство дегIайоагIилга материальни хьаштдолаш хилара принцип леррагIа лелаеш хуле эггара дикагIа беркат даргдолаш яр организацен социалистически форма я. Уж лоархIамера гIулакхаш юрта боахама деча доал тIа цIенхоштта телхадеш хиннад дукха ха йоацаш хьалха дIаяхача хана, къаьстта а ССКП ЦК сентябрьски Пленум хилалехьарча хана. Цудухьа чIоагIа тIехьадусаш хиннад мехка экономикан из лоархIамера дакъа. ТIемо яь хинна човнаш колхозашеи совхозашеи ерзаяь яле а, хIаьта а хIамаш хьаярна цу хана царга дулуш хиннача магацар тIа-тIа дукхагIа эшаш йолча кхачан хIамашца а юртбоахаман бедалца а мохк Iалашбе. Из тIехье кхераме йолаш гIулакх дар, хIана аьлча, цо юхатоха тарлургдар социалистически индустри дIахо дегIайоагIилга, халкъа хьал-торо тоалулга, вай мохк коммунизманна гарта гIолга.

Вай партес сентябрьски (1953 шу), февральско-мартовски (1954 шу), январски (1955 шу) а, царел тIехьагIа хиннача а ЦК-а Пленумаш тIа, ССКП XX-ча съезде даьшха белгалдир колхозни строй кхы дIахо а чIоагIъярна, совхозаш дегIайоалаярна, ялат а хьайбай продукташ а йоахилга сихха лакхдарна, юрта боахаман деррига доакъош тоадарна де деза доккхий, мадарра революционни дола гIулакхаш.

Социалистически юрта боахам сихха тоабарна йола программа ше оттаеча хана Коммунистически партес из гIулакх даьд, берригача халкъа боахама лард, вай мехка экономически низ чIоагIбара, тIемах лорабала могаргдолаш из хилийтара, халкъа хьал-торо тоадара лард из хиларах тарра, еза йоккхача индустрен къаьстта дукхагIа а болаш, хоадам беш бола лоархIам промышленностан ба, яхаш, болча Ленина хьехамца нийс а деш. Цу тIа а сихбаь юрта боахам дегIабоалабелга вай мехка коммунизм хьалъяра планаш кхоачашъярна Iалаьмате боккха лоархIам болаш хилар дагакхоабаш а хиннай парти. Юрта боахам сихха тоабелга ерригача вай партен, дерригача советски халкъан керттера декхар да, аьнна, дIаккхайкадир. Iалаьмате чIоагIа организаторски а политически а болх бир Коммунистически партес, из керте эттар юртбоахаман продукташ хьаелга сихха дебадара тIехьа дерригача халкъо болабаьча къовсама. Социалистически юрта боахам дегIабарна дола лоархIамегIара экономически дешаш къоастадир партес, юртбоахаман продукташ дукхагIа хьае материальни хьаштдолаш колхозникаш, юрташкара беррига къахьегамхой хилара принцип юхаметтаоттайир, специалисташца, механизаторашца доале латтача болхлошца чIоагIийр колхозаши совхозаши. Планаш кердача порядках увттае яьлар, цо мукъахийцар колхозникий инициатива.

Болхлой классо турпале низ тIабахийтар баьхан долаш юрта боахамга лоаццача хана бIаьш эзараш тракторaш, комбайнаш, автомобилаш, тайп-тайпара юртбоахаман машинаш а оатхалаш а кхаьчар. Укх дIадахача пхе шера паччахьалкхено юрта боахамга дахийтад 97 миллиард сом совгIа ахча, вIаши нийслуш долча маьхашца аьлча, царел хьалхагIа дIадахача пхе шера дахийтар 40 миллиард сом хиннача метте.

Къаьстта а чIоагIа болх баьб баьх дола лаьтташи къовхаши аьха дIадувш. ДукхагIа ялат даккхарнеи беррига юрта боахам тоабарнея хоадам баьр из гIулакх дар.

Уж гIулакхаш чакхдахаро торо хилийтар юрта боахам тIехьабисаь хилар лоаццача хана дIадаккха а колхозийи совхозийи экономика чIоагIъе а. Цун ларда тIа чакхдаьккхар машинно-тракторни станцеш эргайоахилга, колхозни строй дIахо а дегIаярна, ерригa юртбоахаман продукташ дукхагIа хьаярна, болхлой класcаннеи ахархоштеи юкъера цхьоагIо чIоагIъяларна, вай мехка коммунизм хьаярна Iалаьмате боккха лоархIам болаш дола гIулакх — юртбоахаман продукташта еча заготовкашта керда порядок а хьал а оттаделга.

ССКП ЦК-а Пленумо белгалдоаккх, халкъах хьaьда йола Маленкова, Кагановича, Молотова, Булганина, Шепилова партена духьаларча группа халкъий меттахьарча хьашташта духьал ювлар, чухьарча а арахьарча а политикан дерригача лоархIамерча дешашта партен XX-ча съездо бенна никъ чакхбоаккхилга дохаде а гIорташ, сентябрьски а цул тIехьагIа хиннача а ССКП ЦК Пленумаша яьча решенешта духьал из группа ювлар. Из барт бохаберий группа духьал яьлар промышленностаннеи гIишлонаш хьаярнеи деш дола доал эргадаьккха тоадарна, союзни республикашта а моттигашкарча партийнии советскии органашта а дукхагIа бокъонаш яларна. Из группа чIоагIа духьале еш яр юрта боахаме партес чакхдоахача лоархIамерча гIулакхашта, хIаьта цунца цо юхадеттар мехка экономика дегIайоагIилга. Баьш аха а аьха цига ялаташ дIадерна йолча парте политиканна духьал, юрта боахаме планаш увттаяра гIулакх кердача тайпара леладара духьал къувсаш яр партена духьалара группа. Хьайбай боахам сихха айбара а, хIара сега сих хьайбай продукташ яхарна США-на кастта тIехьакхера а тIехьа дикагIа йолча колхозашеи совхозашеи доладаь патриотически гIулакх тоIадаь дохаде гIертар из. Из духьал ювлар колхозникий, болхлой, гIулакхерча наьха боахамаш обязательни поставкех дулх, шура, коартолаш, кхыйола юрта боахаман продукташ тела ца езаш мукъадовлийтарна а.

ХIанз массанена а дика довзаш да, ССКП Центральни Комитето гучаьккхаи йохаяьи йола, партес а халкъо а юстара кхесса йола фракционерий из дегаза группа мел эхь долча тайпара хIалак хилар.

Юрта боахам тоабара тIехьа вай партес а дерригача советски халкъо а лоаттабаь къовсам башха дика толам болаш чакхбаьлар. Укх тIеххьарча пхе шера дикка совдаьннад юртбоахаман продукташ йоахилгеи царна заготовкаш елгеи, хIаьта цох доккха беркат даьлар советски наьха хьал-торо лакхъярна. 1958-ча шера 10-гIа декабрь хьаотташ хиннача хьалах 1953-ча шера цу юкъа хинначул совдаьннад ялат кийчделга 91 процент, цу даькъе кIа — 2,3-зза, шекар доаккха свеклаш — 2,2-зза, шекар делга — 54 процент, коартолаш кийчъелга 30 процент, баьца дааран кийчделга 80 процент, гидуаргаш — 65 процент, лен-долгунеца хьоаса — 2,1-зза, боамби-бедал — 16 процент, хьайбаш — 62 процент, шура шоззанел дукхагIа, тха — 60 процент, фуаш — 76 процент, заводашка хьайбай даьтта доаккхилга 78 процент лакхденнад. Дукха лакхъелар юрта боахаман валови продукци. Нагахьа санна 1949—1953-ча шераша чулоацача юкъа юккъера лаьрхIача шера из 300 миллиард сомал кIезига кIезигагIа хиннаяле, 1954—1958-ча шераша чулоацаш йолча юкъа 400 миллиард сомал совгIа хиннай вIашдухьал нийслуш долча маьхашца.

Кхы а сихагIа массе а оагIорахьа дегIабарна а, воай мехка мел эш лаьттах а хьайбаех а йоахаш йола продукташ лоаттаярна а маьшара чIоагIа лард йолаш ба хIанз вай социалистически юрта боахам.

СССР-а юрта боахам дегIабара даькъе карагIдаьнна гIордаьнна доккхий хIамаш дерригача дуненна а боккха лоархIам болаш да. Ленински кооперативни план бокъонца гIулакхашца чакхъялар хьаьокхаш, социалистически юрта боахам капиталистическичул гаьнна толашагIа хилар бакъдеш да уж карагIдийнна хIамаш. Цу карагIдийнначa башха дикача хIамаша дунен социализман система чIоагI а ю, хIаьта царех социалистически кхыча мехкашта дукхача маьха хьокхам а хул, коммунизман новкъа цар шоай юрта боахам дика ка а йоалаш дегIабоалабара гIулакха.

Ялат дукхагIа даккхар

ССКП ЦК-а Пленумо белгалдоаккх, ерригача юртбоахама производствон лард йола, ялат доаккхаш укх дIадахача пхе шера боккха болх баь хилар. Ховш ма дий, ялат даккхара хьакъехьа ССКП ЦК-а сентябрьски Пленум хилалехьа дIаяхача хана вай цIенхоштта тIехьадисаь хилар, из бахьан долаш юрта боахама кертера доакъош, къаьстта хьайбай боахам а болаш, дегIа ца дойташ юха а озаш.

Ялат даккхара хьакъехьа мохк яьххача хана революци хилалехьа хиннача Россен боарама тIа лаьттаб. Паччахьалкхента хьакхоачаш хинна мехкара товарни ялат Iалаьмате кIезга кхоачамбеш дар, ялатаца баха нах Iалаш ца булуш холонаш увттар.

Иштта дола хьал довзаш вар Маленков, цхьабакъда, бакъдоаццашехьа а, 1952 шера ССКП XIX-ча съезде цо аьлар, мехка чухь 8 миллиард пунт валовой ялат а даьккхад, хьалхагIа эггара кертера а цIенхоштара а хинна мохк ялатаца IалашбарагIулакх дизза чакх а даьннад. Из бакъ а дацар, цо партии халкъи Iеха а дора. Боккъалдар аьлча, колхозашеи совхозашеи цу эггара дикагIа ялат хьийкъача 1952 шера а 8 миллиард пунт а ца доаккхаш, 5,6 миллиард пунт ялат мара даккханзар.

Ялат даккхара гIулакх чIоагIа во латташ хилара лоархIам а баь СибарегIара, Казахстанера, Поволжьера, Уралера баьхи къовхьехи дола лаьтташ аьха карадерзадара программа а оттайир партес, из толамца кхоачаш а йир. ХьажкIаш дукхагIа дIаера, уж хьувкъийтара кердача районашка из культура дIае йоларa, во хьувкъаш йола культураш диках хьувкъача культурашца хувцара, мехка ерригача районашкарча къаьнарча лаьтташка валовой ялат дукхагIа даккхара гIулакхаш тIа а ийцар.

Цу дерриганеша а торо хилийтар 1958 шера лоархIам боллаш дукхагIча лаьтта ялата культураш дIае а ялат доаккхилга лакхде а. 1958 шера валовой даьккха ялат 8,5 миллиард пунт хилар, е 1953 шера даьккхачул 69 процент дукхагIа. Хлебозаготовкай план тIеххкхоачашъяьй — 1958 шера паччахьалкхенга кхаьчар 3,5 миллиард пунт ялата. Иштта дукха ялат хиннадац вай мехкага цIаккха а.

Баьх дола лаьтташ оахаш, ялат даккхар а из кийчдар а лакхдеш доккха дакъа лаьцад Российски Федерацени Казахски ССР-ен, хIаьта иштта кхыча республикайи къахьегамхоша. Баьх дола лаьтта оахача районашта кадрашца, техникаца, кхы мел долча хIамашца новкъостал дир цар.

ССКП ЦК-а Пленумо белгалдаккха дезаш лерхI, баьх дола лаьтта оахилга дага дехача хана, Молотови партен духьаларча группан юкъе бола кхыбараши, партени правительствони цу гIулакха духьал баьнна, баьш оахаш дIайода расходаш юха метта а оттаергьяц цу гIулакхо, боахама пайдана а дац из, яхаш хинна хилар. Вахаро харцйир уж Iовдала уйлаш. Баьш оахаш дIаяха расходаш юхаметтаоттаяь ца Iеш, баьш ахарах 18 миллиард сом совгIа пайда ийцаб паччахьалкхено хIанзехьа а. Цунца баьх долча лаьтташ тIарча капитальни вложеней чотах совхозий, ремонтно-технически станцей, заготовительни организацей производственни фонд 24 миллиард сом дукхагIа хилар. Баьш ахар ялат дукхагIа даккхара кертера гIулакх хинна ца Iеш, коммунизм хьалъяра программа кхоачашъеча эша паччахьалкхен рузкъа духдувла лоархIамера хьаст а хилар.

ССКП ЦК-а Пленумо оттаду:

ДIахо йодача хана а юрта боахам дегIабоалабара эггара лоархIамера декхар низ макхоачча ялат дукхагIа доаккхилга лерхIалда, хьатIадоагIача ворхI шерарча контрольни цифрашка хьежжа 1965 шера ялат доаккхилга 10—11 миллиард пунтага дIа а кхоачийташ.

Ялат дебадара кертера кьаст ба ялата культураш хьувкъийтар. ХьатIадоагIача ворхI шера юккъера лаьрхIача цхьан гектара тIара 3—4 центнер дукхагIа ялат даккха мел эша торонаш я.

Колхозашеи совхозашеи дукха а массаза а ялат хьувкъийтилга чакхдаккха деза зонайн хIара боахамеи Iаламан-экономически эргалонашка хьежжа лаьттанцара болх белга юкъедоаладара, дIахо а юртбоахама производствона специализаци яра, из дикагIа цIа-юха нийсъяра, оасарца, юртбоахама культурашта зе деча са доаллача хIамашца, цу культурашта хулча лазарашца хьада къовсам лоаттабара, Iилманна карагIдаьнараши дикагIа йола опыти шерра юкъейоалаяра лара тIа. Дукха расходаш дIа а ца йолхаш, керда лаьтташ аха йиш йолча лаьтташка фийт болеи кхыйолеи культураш дукхагIа дIаювлга шерде деза.

ДIадийнар дика хьувкъа шаьрача дада дукха лаьтташ долча, ялат дувча кертерча районий — СибирегIен, Казахстана, Украиннен, Къилбаседан Кавказа, Поволжьен, Iаьржа лаьтта долча Центральни областий, Урала колхозашкеи совхозашкеи ялат хьувкъилга лакхдара а валовой ялат даккхара а кертера хьал латт юртбоахама балхаш бокъонца хан-ханнахьа а дика а чакхдахарах. Из къаьстта лоархIаме да ялат дIадувча районий дукхагIча моттигашка кхоачамхиллал тIоадал ца тоъандаь.

Из дар духьа динза даргдоацараш да е гIулакхаш:

— бIаьсти дув ялат эггара кастагIча хана дIадийна даккхари, чуэцача хана 10—12 дийнахьа чуэцари. ХIара боахаме болх вIаштIехьа-боаккхаш, нах дIа-юха нийсбеш, боахам техникаца Iалашбеш ду гIулакхаш цу ханашка а хьежаш дар.

— гаргарча 2—3 шера колхозашкеи совхозашкеи йокъал латтача лаьтташка Iаьржа пар барца нийса севообороташ юкъейоалаяр. Цунца цхьана, ялат чуийца даьнназул тIехьагIа, деррига культураш дIаюв лаьтта пари зябьи еш аьха хила деза.

— ялата культурай дIадув фу леладара гIулакх тоаде а укх гаргарча шерашка ерригa колхозаши совхозаши районашка хьежжа нийсдаьча чIоагIа хьувкъача дIадувча дикача тайпах долча фуца ялат дIаде а йолаяла еза:

— лаьтта хьаьдарна эша лоархIам боллаш органически удобренеш Iоае еза, хIаьта уж йоагIгIача тайпара нийса кхашка йохкилга вIаштIехьа даккха а деза.

Ялат дукхагIа даккхарна эша йоаккхий торонаш я Iаьржача лаьттах йоацача районашка а. Цхьабакъда лаьтта во леладар бахьан долаш а къаьстта кхоачамхиллал удобренеш ца яхкарах а цу зенерча дуккхача колхозашкеи совхозашкеи ялат хьувкъилга Iалаьмате во латт. Цудухьа мехка цу районашка махулла дукхагIа органически минеральнии удобренеш Iоаяр, царех нийса пайда эцар, лаьттана дикагIа гIулакх дар — цига дIадийна ялат хьувкъилга лакхдара кертера гIулакх хила деза. Юртбоахама культураш валовой йоахилга лакхде, къаьстта доакъар доаккхилга лакхде кхоачамхиллал тIоадал йолча зонерча колхозийи совхозийи севообороташка цIенча пара меттел дика тоадаь хIама тIайола параш хилийта деза.

Мехка чухь ялат доаккхилга лоархIам боллаш лакхдергда дIахо а хьажкIаш хьувкъийтаро. Партийни, советски, юртбоахама органий, колхозий, совхозий декхар да берригача мехка чухь лаьрхIача цхьан гектара тIа 30 центнерал кIезигагIа йоацаш хьажкIаш хьувкъийтар.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

СССР-а Лакхехьарча Совета шоллагIа сесси

Вай Даьхен столице Москве 22 декабре хьайийлар пхезлагIа хержача СССР-а Лакхехьарча Совета шоллагIа сесси. Массаза а хьадоагIаш долчча тайпара Советски паччахьалкхен вахара юкъе из лоархIамера гIулакх оттара сийна Йоккхача Кремлевски дворецa тIа хьалъегIа ягIа социалистически Даьхен цIе байракх.

...Депутаташа а дуккхача хььшаша а Iуйрийна итт сахьат доаллаш хьалийзар Йоккха Кремлевски двореци дукха ха йоаццаш хьадийла Кремлевски театри. Палаташа къаьст-къаьста заседанеш ярца дIаболабу сессес ший болх.

Iуйрийна 10 сахьат даьлча Йоккхача Кремлевски дворецe Къамий Совета хьалхара заседани хилар. Председателал деш вар Къамий Совета председатель вола депутат **Я. В. Пейве.** Цу ханна Кремлевски театре заседани хилар **Союза Совета** а. Председателал деш вар Союза Совета председатель вола депутат **П. П. Лобанов.**

Къамий Совето ладийгIар юкъера баьннача Къамий Совета депутатташта когаметта хержача кердача кхаь депутата полномочешка хьежачул тIехьагIа хиннача результатех лаьца палата Мандатни комиссен председатель волча депутата **С. В. Червоненкcс** яьча докладага. Цо хоамбир, СССР-а Лакхехьарча Совета сесси хинначул тIехьагIа юкъера баьннача депутатташта когаметта Къамий Совете бахийта депутаташ хоржаш кхаь хоржамий округе хоржамаш хинна хиларах. Армянски ССР-ерча № 323 йолча Октемберянски хоржамий округе хержав А. И. Хачатурян, Литовски ССР-ерча № 181 йолча Зарасайски хоржамий округе — П. К. Васинаускас, Молдавски ССР-а № 221 йолча Кагульски хоржамий округе — Х. Х. Саар.

Къамий Совето Мандатни комиссен доклад чIоагI а яь, керда хержача депутатий полномочеш къоабалийр.

Къаьст-къаьста хиннача Союза Советеи Къамий Советеи сессешка массава раьза а волаш чIоагIдир сессе оттадаь дешаш а цун балха порядок а.

Сесси хьожаргья укх дешашка:

1. 1959 шера йолча СССР-а Паччахьалкхен бюджета хьакъехьарча а 1957 шера хинна Паччахьалкхен бюджет кхоачашъяра хьакъехьарча а дешага.

2. Школай вахарцара бувзам чIоагIбара хьакъехьарча а дIахо йодача хана мехкара халкъа образованен система тоаяра хьакъехьарча а дешага.

3. «ССР Союзеи союзни республикайи уголовни законодательствон основай», «Паччахьалкхенна гарга зуламаш дарах уголовни бехктокхаме озара хьакъехьа», «ТIема гIулакхашта гарга зуламаш дарах уголовни бехктокхаме озара хьакъехьа», «ССР Союза, союзнии автономнии республикай судий лоаттамах долча законодательствон основай», «Военни трибуналех йола положенен», «ССР Союзеи союзни республикайи судаша деча уголовни балхий основай» законий проекта хьакъехьарча дешага.

4. СССР-а Конституцен 48-гIчеи 83-гIчеи статьяшка хувцамаш дара а СССР-а Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдара а хьакъехьарча дешага.

* * *

11 сахьати 30 минути яьлча Йоккхача Кремлевски дворецe заседанеш еча зале цхьана заседани хилар **Союза Совета а Къамий Совета а.** Массане чIоагIа тIоараш тохарца тIаийцар правительственни ложашка хьачубаьнна новкъостий **А. Б. Аристов, Н. И. Беляев, Л. И. Брежнев, К. Е. Ворошилов, Н. Г. Игнатов, А. И. Кириченко, Ф. Р. Козлов, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, Д. С. Коротченко, Я. Э. Калнберзин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский.**

Председателал деш ва Къамий Совета председатель вола депутат **Я. В. Пейве.**

Оттадаьча дешаех хьалхара дош дувца йоладу сесси. 1959 шера йолча СССР-а Паччахьалкхен бюджета хьакъехьарча а 1957 шера хинна Паччахьалкхен бюджет кхоачашъяра хьакъехьарча а дешах лаьца доклад е дош лу СССР-а Финансай Министр волча депутата **А. Г. Зверевна.**

СССР-а Министрий Совето хьажа а чIоагIъе а СССР-а Лакхехьарча Совете тIаяхь, йоах нов. Зверевс, 1959 шера — вай мехка халкъа боахам дегIаахара йолча ворхI шера плана хьалхарча шера — йола СССР-а Паччахьалкхен бюджета проект.

1959—1965 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабоалабарна йолча контрольни цифрай хьакъехьа новкъоста Н. С. Хрущевс ССКП XXI-гIча съезде ергйолча доклада тезисаш тIа долчча тайпара а дог тешадеш а хьахьекхаш дола коммунизм хьалъярна гарггарча шерашка кхоачащде деза сийлахь-доккхий декхараш массанахьа дувцаш а латт, хIаьта вай ерригача партеси дерригача халкъои къоабалдеш а да.

Боахами культуреи айдара гIулакха Коммунистически партес оттадаь декхараш кхоачащдарна эшаш дола къахьегама, материальни, финансови кхоачамаш долаш ба вай мохк.

1959 шера СССР-а Паччахьалкхен бюджета ахчан боарам дикка тIа а кхет, хIаьта Лакхехьарча Совете хьажа а чIоагIбе а ер суммаш йолаш тIа а бахь:доходаш — 722,7 милтIа а бахь: доходаш — 722,7 миллиард сом, вешта аьлча доходаш расходел 15,5 миллиард сом дукхагIа. 1958 шера кхоачашъе мегача бюджетаца нийсйича бюджета доходаш 61,6 миллиард сом, е 9,3 процент дукхагIа хул, хIаьта расходаш 68,7 миллиард сом, е 10,8 процент дукхагIа хул.

1959 шера СССР-а халкъа боахам дегIабарна йолча плана проекта тIа оттаяьча заданешка хьежжа оттаяь я бюджет. Промышленностен валови продукци 1958 шерца нийсйича 1959 шера 7,7 процент дукхагIа хургйолаш я. Цу тайппара дикка дукхагIа хургйолаш я юрта боахама продукци а. Халкъа боахаме болх беш бола болхлойи гIулакхера нахи 1,3 миллион саг дукхагIа хургба; дIахо промышленносте, транспорте, юрта боахаме къахьегама овсарле лакхлулга а продукцега дIабода мах лохлулга а оттадаьд.

Мехка къаман доход 1958 шерца нийсйича 8 проценти 1950 шерачул 2,4-ззеи дукхагIа хургья.

1959 шера йолча бюджета проекта тIа дизза хьахьокх тIеххьарча шерашка боахами культуреи айяра гIулакха бола союзни республикай лоархIам лакхбеш даь балхаш. ХьатIахулча шера союзни республикашта йола Паччахьалкхен бюджеташ 343,1 миллиард сома, е 1958 шера кхоачашъе лерхIача бюджеташца нийсйича 19,6 миллиард сом дукхагIа хургйолаш оттаяьй проекта тIа.

1959 шера йолча СССР-а Паччахьалкхен бнюджета тIа лаьрхIача доходаша, белгалду нов. Зверевс, кхоачамбергба паччахьалкхено дIаухийташ мелдола ахчаш хадданза дIахеца а эшаш бола ахчан кхоачам лоаттабе а. Социалистически боахамгара хьайоала бюджета доходаш, укх шерца нийсйича, 85 миллиард сом дукхагIа а хинна, 655,3 миллиард сомага кхоачаргья, вешта аьлча ерригача бюджетах 90,7 процент хургья, хIаьта бахархошкара хьачудоагIа ахча 5,3 миллиард сом кIезиглургда. Бахархошкара йоахача налогай дукхал 7,8 процент хургья бюджета тIа, вешта аьлча укх шера хиннар миссел.

Паччахьалкхен бюджета средстваш, йоах нов. Зверевс, эггара хьалха дIайохийтаргья дIахо а социалистически экономика дегIайоалаяргеи бахача наха эша социально-культурни гIулакхаш кхы а дикагIа кхоачашдаргеи. 1959 шера мехкара халкъа боахам дегIабоалабарга дIадахийта лерхI 1958 шера дIадахийта хиннача 257,2 миллиард сома меттел 308,7 миллиард сом, социально-культурни гIулакхашка 1958 шера 212,8 миллиард сом дIадахийтача метта 232 миллиард сом, мехка оборонага—1958 шера 96,3 миллиард сом дIадахийтача метта 96,1 миллиард сом; паччахьалкхен управленега—1958 шера 11,9 миллиард сом дIадахийтача метта 11,5 миллиард сом.

Бюджетин средствaел совгIа, халкъа боахамга дIадахийта лерхI предприятейи боахама организацейи шоай торонех дола 175,6 миллиард сом а. Цу тайпара, социалистически экономика дегIайоалаярга дIайода ерригa расходаш 484,3 миллиард сом хургья, вешта аьлча 1958 шера дIаяхийта тIаийца хиннaчул 71,4 миллиард сом дукхагIа.

Халкъа боахамга дIайолха капитальни вложенеш, 1958 шера хинначул 11 процент дукхагIа а йолаш, 224,2 милиард сом оттаяьй паччахьалкхен плана проекта тIа.

Халкъа боахамга дIадодача дерригача ахчах промышленностага дIадохийтаргда 252,4 миллиард сом, цунах бюджетера 145,3 миллиард соми предприятешта боалача пайдан тIара, амортизационни отчисленешта тIара,чухьарча торонех боалача пайдан тIара 107,1 миллиард соми. ДIахо а юрта боахам дегIабоалабе бюджетера 30,3 миллиард сом дIадохийтаргда. Транспротагеи связагеи бюджетера дIадахийта лерхI 25 миллиард сом совгIа.

Промышленни производство дегIайоалаяра эггара кертера лоархIам а беш, Советски паччахьалкхено бюджетни средствай лоархIам болла дакъа дохийт промышленностага, эггара хьалха еза-йоккхача индустрега а дохийташ. Эггара дукхагIа дегIа йоагIаргья капиталовложенеш укх доакъошка: Iаьржача металлурге—32 процент, химически промышленносте —71 процент, мехкдаьттан а газовой а промышленносте — 23 процент, машинаш еча — 33 процент.

Докладчико дIахо дувц юрта боахамга дохийтача ахчах. 1958 шера колхозий ахчан доходаш 135 миллиард сомал дукхагIа хургья, е 1957 шера хиннaчул 40 миллиард сом дукхагIа. 1959 шера колхозий доходаш 147—150 миллиард сомага кхоачаш лакхлургья. Укх шера декабрь бутт тIакхоачаш ерригача колхозех 80 процент йолча колхозаша тракторашн кхыйола юртбоахама техникеи ийцай. Колхозаша ийцача техникан мах 21 миллиард сом ба. Царех укх шера хьалургда колхозаша 9 миллиард сом, юхедисар йиллача хана лургда.

Паччахьалкхен бюджетера 3,7 милиард сом дохийтаргда ремонтно-технически станцешка. Совхозашка дахийта лерхI 14 миллиард сом.

СССР-а халкъа боахам дегIабоалабара контрольни цифраш тIа оттаяь я къахьегамхой материальни культурнии хьал лакхде лаьрхIача гIулакхий шерра йола программа. Халкъа вахара хьал дегIатара хьокхамех цхьа хьокхам ба социально-культурни гIулакхашта паччахьалкхено ю расходаш хадданза дегIаахар. Уж расходаш 1958 шера чIоагIъяь хиннaчул 1959 шера 19,2 миллиард сом дукхагIа а йолаш, 232 миллиард сом хургья. Дешар Iомадарга, Iилма дегIадарга, наьха унахцIено лораярга, физически культурага, паччахьалкхен социальни страхованега а обеспеченега а, дукха бераш долчеи цхьаьболчеи ноаношта луча пособега, пенсега дукхагIа ахча дохийтаргда.

Дукха рузкъа хьожадеш да нах чубаха цIеноги хьалдарга. Цу гIулакхага 1959 шера дохийташ да 41,4 миллиард сом, е укх шера хиннaчул 5 миллиард сом гаргга дукхагIа. Планал совгIа боагIача пайдан отчисленей 30 процента, предприятей фонда, ширпотреба а кхычар а фонда чотах хьалдергда нах чубаха дукха цIеноги. Наха шоашта чубаха деча цIеногишка дIадохийтаргдола цекомбанкеи сельхозбанкеи кредиташ дукхагIа хургда. 1959 шера даь йисте а даьха, нах баха ховшаргба 80 миллион квадратнии метр гаргга долча цIеногишка.

Паччалхьалкхенна доалдеча органашка дIадода ахча кIезигде лерхI бюджето. Партеси правительствоси боккха болх бу административно-управленчески боахамеи аппарат тоаяра, цига болх беш бола нах кIезигбара хьакъехьа.

СССР-а паччахьалкхен бюджето хьахьокх, йоах докладчико, Советски паччахьалкхен машарера политика. Вай паччахьалкхено хьалхеле лелаю дерригача дунен тIа машар лорабара политикаца, из хьайоагIа дунен мехкашта юкъе латта кхоххам мелбара уйлаш тIара. Цхьабакъда цхьадола агрессивни мехкаш дунен халкъашта юкъера кхоххам ирбе гIерташ хиларeи дунен тайп-тайпарча моттигашка тIема кхерама керда кхуврчаш цар хьадеш хиларeи уйла ца йича даргдац вай. Цудухьа тIехьа тIайоагIача хана воай Даьхен оборона чIоагIъе еза вай. Бюджета тIа оттаяь я 1959 шера обоpонага дIайохийта расходаш 96,1 миллиард сом, укх шера хиннaчоа гаргга я уж.

Нов. Зверевс йоах, СССР-а Лакхехьарча Советага чIоагIъяйта оттаю 1957 шера хинна ерригa доходаш 626,9 миллиард соми расходаш 607,3 миллиард соми йола, доходаш расходел 19,6 миллиард сом дукхагIа йола СССР-а Паччахьалкхен бюджет кхоачашъяра отчет.

Цу тIехь Союза Советои Къамий Советои цхьана яь совещани дIакъовлар хьакхайкаду.

Укх тIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаши юртбоахаман продукташ дIахо а дукхагIа яхара декхараши

Новкъоста Н. С. Хрущевс яьча доклада тIагIолла 19-ча декабре 1958-ча шера ССКП ЦК Пленумо баь соцам

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Ялат, кхеш, крупа йоаккха культураш дукхагIа яханза яргъяц.

ХIанзарча хьалашка, хIара боахаме товзал йолча специалистий кадраш хилар бахьан, долаш колхозаши совхозаши техникаца Iалашъе а органически минеральнии удобренеш дукхагIа Iоае а йиш йолча хана, семилетни плана проекта тIа оттадьча боарамех ялата культураш хьувкъилга а уж валовой йоахилга а лакхдара декхар дизза оттадеи толамца кхоачашдеи йиш йолаш да.

Технически культураш, коартолаш, баьца дaараш, сомаш дукхагIа хилийтарах

1959—1965 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабоалабара контрольни цифраш тIа оттадаь да баха нах кхачан продукташцеи промышленность бедалцеи кхы а дикагIа Iалашъяра духьа дIахо а технически культураш, коартолаш, баьца дaараш, сомаш укх боарамех дукхагIа хилийта: цхьан шера шекар доаккха свекла—70—78 миллион тоннага кхаччалца, боамби-бедал—5,7—6,1 миллион тоннага кхаччалца, дьатта доаккхача культурай генараш—5,5 миллион тоннага кхаччалца, лена хьоаса — 580 эзар тоннага кхаччалца, коартолаш — 147 миллион тоннага кхаччалца. Бахача наха шортта тоъал хургдолаш баьца дaараш, сомаши баьца комараши шоззанел кIезигагIа йоацаш, комсаш диаззанел кIезигагIа йоацаш ебийта еза.

ССКП ЦК-а Пленумо лерхI, Iаламан торонаш дика йолча, колхозашкеи совхозашкеи кхотабенна дукха нах бахача, из культура лелаяра дика опыт йолча, хьалхе деңз из культура дIаювш хьайоатIача Украине, Къилбаседан Кавказе, Российски Федерацен Центральни-Iаьржача лаьттан областашка, Казахстане, Молдаве дIаювш йола свекла дукхагIа хьувкъийтареи дукха дIаереи наькъаца шекар доаккха свекла йоаккхилга лакхде.

Свекла ювча союзни республикай компартен ЦК-аш, партен крайкомаш, обкомаш, райкомаш, республикай Министрий Советаш, краера, областера, районера къахьегамхой депутатий Советаш декхарийла я из культура лелаярах йола агротехника дIахо а лакхъеи шекар доаккха свекла дIаюв лаьтта дукхагIа хилийтеи, квадратни а квадратно-гнездови а хьисапе дIаювш, шекар доаккха свекла хьувкъийтар лакхдеш из йоаккхача дIайолха расходаши продукцен единицага дIабода махи лохбеш долча цу хьисапе уж кхее. Шекар доаккха керда заводаш хьалъешшехьа а, гаргарча 1—2 шера йолаш йолча шекар доаккхача заводий низ лакхбеш, хIаьта иштта болаш болча низах кхы а дикагIа пайда эцилга Iалашдеш гIулакхаш чакхдаха деза, заводий балха форсипрованни режим шерра юкъе а йоалаеш.

Боамбе-бедал дукхагIа яккха лерхIаш, Узбекски ССР-а, Таджикски ССР-а, Туркменски ССР-а, Киргизски ССР-а, Казахски ССР-а, Азербайджански ССР-а, Армянски ССР-а компартей ЦК-аштеи Министрий Советаштеи тIадуллалда 1959—1965 шерашка боамби дIахо а хьувкъилга лакхдеши долаш долча хий деххача лаьттах кхы а дикагIа пайда эцаши дола тIулакхаш чакхдаха, ахарна йоаккхий капитальни вложенеш дIаяхийта ца еза керда лаьттaш а оахаш, хIама дIаюв лаьттaш дукхагIа хилийтар.

Къаьстта теркам тIабахийтанза баргбац къахьегама овсарле лакхъярнеи боамби боаккхача дIадодар лакхдарнеи, квадратно-гнездови хьисапе дIадувлга толашагIа хиларах бизза пайда эца беза, боамби кулг-кара чуэцаш хилар хаьдда дIа а даьккха, из машинашца чуэцилга дизза дIадоладе деза, боамби чуэцача техниках пайда ца эцаш хилар дIадаккха деза.

Лени кIомали бувча союзни республикай компартен ЦК-аши Министрий Советаши, партен обкомаши крайкомаши, крайисполкомаши облисполкомаши декхарийла йойла лен, кIомал, кхыйола лубяни культураш дикагIа хьувкъийтарца а дукхагIа дIаерца а дIахо йодача хана цар продукци лакхъелга Iалащде. Цунга хьежжа уйла тIаяхийтанза яргъяц продукцен дикал лакхъяра а цунах дIабода мах лохбара а.

Гидуаргаши, сояи, кхыйола дьатта доаккха культураши дукхагIа дIаенза а дикагIа хьувкъийтанза а яргъяц Украински ССР-е, Молдавски ССР-е, Къилбаседан Кавказа, Дальни Востока, РСФСР-а Центральни-Iаьржача лаьттан зонерча, Поволжьен областашка, хIаьта иштта мехка малхбоалерча районашка—Казахски ССР-е, СибарегIени Уралеи областашка.

ССКП ЦК-а Пленумо лерхI, хьатIадоагIача ворхI шера баьца дaараш, коартолаш, сомаш, комсаш, цитрусаш дукхагIа яхаро вай халкъ кхы а дикагIа кхачан продуктех Iалащдергдолаш. Грузен, Азербайджана, Краснодарски краян партийни организацеша дукхагIа теркам тIабахийта беза чай доаккхилга лакхдара. Уж белгалъяьха заданеш толамца кхоачашъярна баьца дaараши коартолаши йоахилга, сомий гаьнаш дIайогIилга вIаштIехьадаккха деза йоккхача городаштеи промышленни центраштеи гонахьа ядача ше къаьстта цу гIулакха лаьрхIача совхозашка. Цу тайпарча совхозашкеи колхозашкеи баьца дaараш а коартолаш а дIаерна дикагIа дола, къаьстта хий сеца, лаьттaш къоастаде деза, мел эш минеральни удобренеши юртбоахама техникеи лоаттае а еза царна. Цу гIулакхо торо лурпья къахьегама овсарле чеххка лакхъе дIадийнар дикагIа хьувкъийта, городашкеи промышленни центрашкеи баха нах масса тайпарча, дикача, маьха дарегIа йолча коартолащеи баьца дaаращеи бIарччача шера Iалашбе.

Юкъарча хьайбай боахам дегIабарах

ССКП Центральни Комитета сентябрьски Пленуме гуча а даьха, цIенхоштта критика йир юкъарча хьайбай боахам дегIабоалабарца долча кхоачамбоацарашта. Вахара къаьстта чIоагIа эшаш дола из юрта боахама дакъа дукххача хана тесса дита хилар бахьан долаш мехка вIалла кхоачамбеш дацар дьатта, дулх, шура, кхыйола хьайбашкара йоала продукташ. 1949 шера колхознии совхознии юкъарча хьайбай боахам дегIабоалабар духьа отта а яь, кхаь шера йола план кхоачашъе гIортарах хеттача тайпара хIама хиланзар, хIана аьлча кхоачаш ца деш дисар хьайбай боахам айбергболаш дола керттера дешаш: доакъараш алсамдоахилга, хьайбашта кхийш-отараш хьалделга, колхозникий балхацара материальни безам лакхбелга.

Хьайбай боахам тIехьабусаш хилара бахьанаш гуча а даьха, хьайбашкара йоала продукташ алсамйоахаргйолча дешага хьежар ССКП ЦК сентябрьскии январскии Пленумаш, эггара сихагIа ялатий боахам а боалабеш, берригa юрта боахам дегIабоалабара дешашца айхха уж дешаш дувза а долийташ. Баьш долаш даьда лаьттaш аьха дIа а дийна, ялаташ алсамдахаро доккха новкъостал дир доахан дебадарна а цар продукташ алсамъяхарна а.

Цунга хьежжа, хьайбай боахам, къаьстта а цун доакъарий база, айярна отта а даь чакхдаьхар динза даргдоаца гIулакхаш. Цу гIулакхашта юкъе къаьстта лоархIамера моттиг дIалоацаш да хьажкIаш хьувкъаяр. Нагахьа санна 1953 шера 32 миллион тонна мара силос лаьттах елла хиннаеце, 1958 шера колхозашеи совхозашеи из еллай 148 миллион тонна, цу даькъе хьажкIий силос 108 миллион тонн а йоллаш.

Хьайбашкара йоала продукташ алсамъяха а хьайбай боахамах юкъарча боахаман пайданатIа дола дакъа хилийта а колхозникий материальни безам дукхагIа тIабахийтарна а отта а даь гIулакхаш чакхдаьхад партеси правительствоси. Партийни организацеша хьайбай боахаме болх бе бахийтар бIаьш эзараш бола коммунисташи комсомольцаши, зоотехникий а юрта боахаман кхыча специалистий а кадращца чIоагIийр фермаш. Колхозашкеи совозашкеи вIашагIтеха фермаш шеръеш балхаш даьд, шерра хьалде доладаьд хьайбашта кхийш-отараш, фермашкарча халагIа долча балхашта механизаци еш латт.

Партес оттадаь гIулакхаш чакхдахар бахьан долаш ССКП ЦК сентябрьски Пленум хиннaчул тIехьагIарча шерашка дIадаьккхад дуккха хана денз хьайбай боахам тIехьабиса хилар, доахан а дийбад царгара йоаха продукташ а алсамъяьннай, дикка дегIаденад хьайбашкара продукташ йоахилга а уж кийчъелга а. Цо йиш хилийтар бахархой хьайбай продукташца а, хIаьта промышленность бедалца а Iалашъелга тоаде. 1958 шера даьккха дулх, 1953 шерца нийсдича, 2,1 миллион тонна дукхагIа да, шура — 21,3 миллион тонна, тха 86 эзар тонн, фуаш—7,4 миллиард.

ЦК январски (1955 шера) Пленумо 1960 шера колхозашка доахангара йоаккха шура 1700 килограммага кхоачаш совъяккха а пачхахьалкхено шура кийчъелга 1,8-зза совдаккха а аьнна оттадаь декхар 1957 шеррехье а совнатIа а деш кхоачашдир, вешта аьлча ялх шера меттел кхаь шера. Шуреи даьттеи даккхара боарамга диллача хIанз Советски Союз дерригача дунен тIа хьалхарча моттиге латт, хIаьта тха даккхара гIулакха шоллагIа моттиг лоац цо.

1953 шерца нийсдича 1958 шера доахан дийбад 24 процент, цу даькъе хьаьлий — 28 процент, хьакхарч 41 процент йийбай, жа — 29 процент. ДIаяхача хана хьайбай боахам дегIабарах йола белгалъяккха мегаргйолаш башхало я юкъера лаьрхIача берригача мехкара хьайбаш дебарал дуккха а сихагIа юкъара хьайбай боахам дегIаахар. 1958 шера яьча ерригача заготовкаех колхозашеи совхозашеи кийчдаь дулх 84 процент хилар, шура — 89, фуаш — 57, тха — 90 процент. Цу тайппара, хьайбай продукташца пачхахьалкхе Iалашъер хIанз керттерча даькъе колхозаши совхозаши я. Из юрта боахаман йоккха котало хинна а ца Iеш, ерригача коммунистически строительствон гIулакха котало а я.

Хьалхалаттача колхозашеи совхозашеи юхь йолаяр бахьан долаш юкъара хьайбай боахам дегIабоалабарца сега сих хьайбай продукташ яхара гIулакха гаргарча шерашка Американ ВIашагIкхийттача Штаташта тIехьакхера духьа болам баьржаб мехка.

ССКП ЦК Пленумо лоархI, тIеххьарча шерашка хьайбай боахам дегIабоалабеш доккхий толамаш даьхадале а, массайолча областашеи районашеи шоай ерригача торонех бизза пайда ийца ца хилар.

Нагахьа санна Украински ССР-а Винницки, Херсонски, Киевски, Черновицки, Львовски областашкарча колхозашеи совхозашеи диъ шера чухь (1953—1957 шш.) дулх 1,7—2-зза а кхы дукхагIа а даьккхадале, Житомирски областерча колхозашкеи совхозашкеи 7 процент мара дукхагIа даьккхадац цу юкъа дулх, Лугански областе — 10 процент, Сталински — 23, Полтавски — 25.

Краснодарски краерча, Воронежски, Омски, Смоленски, Кургански, Белгородски, Кировски, Свердловски, Горьковски областешкарча, Чувашски, Марийски, Удмуртски АССР-ашкарча, Российски Федерацен цхьайолча кхыча областешкарчеи автономни республикашкарчеи колхозаша а совхозаша а 4 шера 1,4—1,7-зза алсамдаьккхад дулх. Цар иштта даьккха доллашехьа а Алтайски краерча колхозашкеи совхозашкеи 1957 шера 1953 шерца нийсдича 2 процент мара алсамдаьккхадац дулх, Ставропольскии Красноярскии краяшкарча, Калинински, Новгородски, Тюменски, Астрахански областашкарча колхозашеи совхозашеи — 4—11 процент. Ростовски областерча колхозашеи совхозашеи 5 процент мара алсамдаьккхадац дулх, хIаьта бIаьрчча областе даьккха дулх лаьрхIача кхыметтел 11 процент кIезигденнад.

Цхьайолча, масала, Псковски, Новосибирски, Пензенски, кхыча областешка боахамий ерригача категорешка диллача дулх алсамдаьккхадале а колхозашкеи совхозашкеи доаккхаш дола дулх хIанз а кIезига да. Казахски, Киргизски, Грузински, Азербайджански, Армянски ССР-а, Дагестански АССР-а, Хабаровски краян, Пермски, Костромски, Ярославски областей колхозашкеи совхозашкеи кхыметтел кIезигденнад дулх доаккхилга. Цу республикайи областейи кулгалхоша теркалдац вай мехка юртбоахаман продукташ дукхагIа хьайоахараш колхозаши совхозаши хилар а юрта боахаман продукташца мохк Iалашбелга цар уж хьаяхарга хьежжа хург хилар а.

Шура дукхагIа яккхара гIулакха шоай кхоачамех ха а ховш пайда эцаш хилар хьахьекхад Украински ССР-ерча колхозашеи совхозашеи. ДIадахача пхе шера чухь цар 2,7-зза алсам яьккхай шурий валовой продукци, Белорусски ССР-е — 3,3-зза, Молдавски ССР-е — 4-зза. Курски, Рязански, Орловски, Воронежски, Липецки, Кировски, Калужски, Белгородски, Тамбовски, Брянски, Горьковски Тульски областей, Удмуртски, Къилбаседа-ХIирий, Чувашски, Кабардино-Балкарски, Татарски автономни республикай колхозашеи совхозашеи цу юкъа шурий валови продукци дукхагIа яьккхай 2,8—3-ззеи кхы совгIеи. Юртбоахамо пайда эцаш долча 100 гектар лаьттанна лаьрхIа шура эггара дукхагIа яьккхай Московски областо, цигарча колхозашкеи совхозашкеи 1958 шера 308 центнер шурий яьккхай 100 гектар лаьттанна лаьрхIа, Ленинградски областе—249, Калининградски областе — 242 центнер. ХIаьта а дуккхача колхозашкеи совхозашкеи доахангара йоала шурий продукци совъяккхарна долча кхоачамех хIанз а кIезига пайда эц, бIаь гектар лаьттанна лаьрхIа йоаккхаш йола шура кхоачамбеш яц.

ССКП ЦК Пленумо соцам бу:

ХьатIадоагIача ворхI шера хьайбай боахам тоабара гIулакха керттера декхар лоархIалда дерригa хьайбай тайпаши оалхазараши дуккха дебаделга а 1965 шу хьатIакхоачаш дулх 16 миллион тоннал кIезигагIа хургдоацаш, шура 100—105 миллион тонна, тха — 548 эзар тонн гаргга, фуаш — 37 миллиард хургдолаш дIахо йодача хана хьайбашкара йоала продукташ алсамйоахилга а.

ХIанз лоархIамегIара а динза даргдоацаш а гIулакх да колхозашкареи совхозашкареи юкъара хьайбай боахам сихха дегIабоалабарца мамогга дулх дукхагIа доаккхилга.

Из декхар кхоачащде деза, къаьстта семилеткан хьалхарча шерашка, хьакхарчи оалхазараши сихагIа дебадарца. Хьакхийи оалхазарийи дулх дукхагIа даьккхача колхозашкеи совхозашкеи йиш хургья доахани жаи дукхагIа деба а даь, бежанеи устагIани дулх алсамдаккха.

ДукхагIа доаржаде деза къахьегам кIезигагIа а боабеш, чоалхане доацаш а дарегIа а долча отарашка оалхазарий дулх даккхар бIарччача шера боарраматIа леларгдолаш кIоригаш кхееллгеи кхоабилгеи, боабашкаш, москалаш, гIажаш массанахьа лелаелга. Йоккхийча городаштеи промышленни центраштеи гонахьа йоккхий оалхазарий фабрикаш а колхозашкеи совхозашкеи къаьстта оалхазарий фермаш а яхка еза. Къаьстта уйла тIаяхийта еза хи тIа нек деш дола оалхазараш центральни къилбаседа-малхбузехьарчеи РСФСР зонай районашка, Белоруссе, Прибалтике, СибарегIа, Къулбехьарча Урале, Северни Казахстане, Дальни Востоке, Iамарч дукха долаш йолча кхыча районашка а кхедара.

Казахски ССР-е, Къилбаседан Кавказе, Поволжье, СибарегIа, Дальни Востоке, йоаккхий аргIера дьгIенаш йолаш йолча кхыча районашка сихха дегIадоагIаргдола доахан мамогга дебаде деза.

Колхозашкеи совхозашкеи дулх дукхагIа даккхарна лоархIамегIа дола гIулакх хила деза доахан дьгIенашка доажаделга а чуоттадаь кхоабилга а вIаштIехьдаккхар, хьакхарч цкъа екха хурскаш хьалкхеелга а, хIаьта иштта колхозникашкара кагий доахан хьа а ийдеш, пачхахьалкхенга дIачудаларна уж хьалкхеделга а. Дуккхача колхозашеи совхозашеи дулхала доаца а кIезига дозал дола а доахан пачхахьалкхенга дохкаш дола харцахьара гIулакх дита деза. Дулхала доаца доахан дIачутелга пачхахьалкхенна а колхозашта а Iальмате доаккха зе деш дола кхы ла йиш йоацача тайпара боахаманна во доал делгеи мехкара дулха кхоачам кIезигбеш хилари лархIа деза. Дулх алсамдаккхарна кхы тIа йолаш йолча ерригача торонех пайда эца беза, кхачан промышленностен предприятешкара хьайоала отходаш яа оттаде деза доахан. Цу гIулакха массехк колхоза лаьрхIа шекар, спирт, кхыйола хIамаш хьаеча заводашка доахан кхаба пункташ яхка еза, дуккха а дукхагIа йолае еза кроликаш.

ССКП ЦК Пленумо эггара лоархIамегIара гIулакх лоархI дулх алсамдоаккхилга, хIаьта областаша, районаша, колхозашеи совхозашеи даьхача толамий мах из лоархIамегIа йола хьайбай продукт мелла яьккхай а хьежабе беза.

ХIанзарча хьалашка шура алсамъяккхарна лоархIамегIа дола гIулакх да детта доахан дебаделга. Цудухьа колхозашкеи совхозашкеи хьайбай боахам дегIабоалабарна дола керттера гIулакх хила деза бIаь гектар лаьттанна лаьрхIа доахан, къаьстта хьаьлий, мамогга дукхагIа хулийтилга. Цунах, теркал ца деш дита йиш яц деттача доахана продуктивность дIахо йодача хана лакхъелга а шурийцара хьоанал совйоаккхилга а.

Тоаданза даргдац племенной гIулакх, породни доахан дебаделга, дукхагIа пайда луча доаханца искусственни осеменени елга.

ХьатIахулча ворхI шера дуккха а дукхагIа даккха . дезаш да тха, керттерча даькъе диткъеи ахдиткъеи дар, элтараш, бекхаши кхаькхийи, хIаьта иштта дукхагIа хила дезаш да вай мехкарча дуккхача районашка керттера дулха продукт лоархIаш дола устагIан дулх. Цу гIулакха мамогга дебаданза даргдац жа, къаьстта хIанз а кIезига пайда эцаш дукха даьгIенаш ядача Казахстанеи, Киргизеи, Средни Азен кхыча республикашкеи, СибарегIен, Къулбехьен Урала, Къилбаседа Кавказа, Поволжьен районашка.

ДIахо йодача хана хьайбай боахам тоабарна лоархIамегIа дола гIулакх да доакъарий база чIоагIъелга, эггара хьалхагIа хьажкIаш алсам а йоахаш. ХIанз дуккхача колхозашеи совхозашеи Iомаьй хьажкIаш кхеяра агротехника. Доккхийча лаьттaшкара чIоагIа хьийкъа хьажкIаш кхее Iамаьча моттигерча партийни, советски, юртбоахаман органаша, колхозаша, совхозаша шоай хьинар тIадахийта деза цхьан гектара тIара 500—600 центнер моша хьажкIаш (томагашца хьажкIаш а гIадамаш а тIехьа) яхарна, хIаьта кхоачамбалла тIоадал йоацача районашка цхьан гектара тIара 300 центнер яккхарна. Цо йиш хулийтаргья ерригача колхозашкеи совхозашкеи кхоачамбалла доакъар Iалащде.

Доккхий хьажкIий хьувкъамаш дахарца цхьана мехкарча къаьст-къаьстача зонай башхалоний лоархIам а беш, доакъарийна лаьрхIа колхозашкеи совхозашкеи дукхагIа дIае еза коартолаш, шекар доаккха свеклаш, бахчевой культураш, дукхагIа дIае еза клевер, люцерна, викокен вIашагIъэбаь, люпина, кхыйола шоргга белкаш йоахкаш йола культураш, хIаьта цу тайппара вIашагIйолла еза белковии минеральнии доакъар кийчдергдола промышленни производство. ДукхагIа йоаржае еза цонаши дьгIенаши тоаярна а, хIаьта иштта дуккхача шерашка тIаювлача баьций дьгIенаш хьаярна а йола Литовски, Латвийски, Эстонски, Белорусски ССР-ий, Московскии Ленинградскии областий балха опыт.

ДIахо йодача хана хьайбай боахам дегIабоагIилга, дулх, шура, кхыйола хьайбашкара йоала продукташ алсамйоахилга дукхагIча даькъе ялатий боахам айбарга а семилетка чакхйоаллаш хилийта лаьрхIа контрольни цифраша оттадаьчча тайпара хьайбай боахама эшача гIулакха 85—90 миллион тонна концентрированни доакъар Iалащдарга а хьежжа хургда.

Нагахь санна ха а ховш пайда еце, дулх, шура, дьатта, кхыйола хьайбай продукташ яхарна контрольни цифраша луш йола заданеш кхоачашъяь ца Iеш, ханал хьалха а тIех а кхоачашъергйолаш, селла дукха кхоачамаши торонаши йолаш ба Советски Союза социалистически юрта боахам. Партийни организацеша йиш махулла могае еза сега сих дулхи кхыйола хьайбай продукташи яхарна лоаццача хана США-на тIехьакхер духьа болам боаржабьча хьалха латтача наьха инициатива. Нагахьа санна ерригa колхозаши совхозаши цу болама юкъе а йолхе, хIаьта партийни организацеша цунна дика доал а дойя, планови заданеш дуккха тIеххкхоачашъе тарлу, хIаьта цунца кхоачашхургба сега сих хьайбай продукташ яхарна Американ ВIашагIкхийттача Штаташта тIехьакхе аьнна вай юрта боахамерча хьалхалаттача наха баь тIахьехам.

Совхозий болх тоабарах

ССКП ЦК Пленумо белгалду дIадахача пхе шера совхозаш чIоагIъеш а тоаеш а боккха болх баь хилара. Цу юкъе, дукхагIча хьале целинни лаьттaшка, дукха керда совхозаш Iо а ехкай йолаш яраш шер а яй. Совхозий основной фондаш 1958 шера, 1953 шерца нийсйича, 2,3-зза дукхагIа хиннай. Кхыча боахамашца нийсйича совхозаша хьайоаха а пачхахьалкхенна дIатела а юрта боахаман продукташ дуккха а дукхагIа хиннай. 1958 шера совхозаша пачхахьалкхенна дIаденнад 1 миллиарди 371 миллиони пунт ялат, 1953 шера цар дерригa дIаденна ялат 225 миллион пунт мара ца хиннача. ЧIоагIа хувцамаш хиннад совхозашкара хьайбай боахам дегIабарца а. Нагахьа санна 1953 шера совхозаша пачхахьалкхенна 1 миллиони 855 эзари тонна шурий, 637 эзар тонна дулха, 33 эзар тонна тхан дIаеннаяле, 1958 шера цар дIаеннай 4 миллиони 900 эзари тонна шурий, 1 миллиони 240 эзари тонна дулха, 89,7 эзар тонна тхан.

ХIаьта а дуккхача колхозаша хIанз во бу болх, ялат, дулх, шура, кхыйола юрта боахама продукташ алсамъяхарна шоай йолча ерригача торонех пайда эцац, доакъарийна ювча культурай хьувкъам геттара лоха ба. Юрта боахаман продукташ, къаьстта а хьайбай продукташ, яхарга дIабода мах цхьайолча совхозашка хIанз а дукха ба. Хьайбай боахам шорттига дегIаух кердача целинни совхозашка.

1959—1965 шерашта йолча контрольни цифрашка совхозашта хьалхашка керда декхараш оттаду ялат, дулх, шура, кхыйола юрта боахаман продукташ дуккха алсамъяхарна а, хIаьта иштта городаши промышленни центраши коартолащеи баьца дaаращеи Iалашъярна а.

ССКП ЦК Пленумо декхарийла ю союзни республикай компартен ЦК-аш, партен крайкомаш, обкомаш, райкомаш, союзни республикай Министрий Советаш, крайисполкомаш, облисполкомаш, райисполкомаш совхозий болх лакхагIча боарам тIа баккхарна динза дарг мел доацар де. Эггара хьалхагIа ерригa юртбоахама культурай хьувкъам лакхбарна, фермашкара доахан дебадарна, хьайбашкара йоала продукташ алсамъяхарна, дIаухаш йола материальни ресурсаши ахчеи кхо а деш, къахьегама овсарле лакхъярна а продукци хьаяккхарга дIабода мах лохбарна а тIаерзае еза совхозашкарча болхлой уйла.

Карадерзадьча баьши ардаши долаш даьдача лаьттaшкара партийнии советскии организацеш декхарийла йойла планах хьалъе оттаяь производственнии культурно-бытовойи гIишлош а чуIе цIенош а гаргарча шерашка совхозашка хьалдаьдахарна халача балхашта, къаьстта а ялаташ цIендеш а докъадеш а долча балхашта, механизаци яь йистеяккха, дерригa юртбоахама балхаш чакхдахарна совхозашка даиман болх бергбола кадраш хилийтар духьа а ялаташ чуэцарна мехкарча кхыча районашкара болхлой, гIулакхера нах, студенташ цига ца ахийтар духьа а болхлойи гIулакхерча наьхеи цIен чура хьалаш тоаде.

ССКП ЦК Пленумо лоархI сортах дола фу даккхараи племенной хьайбаш хьалкхедараи совхозаша мехка керттера моттиг дIалаца езаш хилар. Цу гIулакха шеръе еза дIадувш фу леладу а племенной а совхозаш, керттерча даькъе цар Iалашъергья мехкара колхозаши совхозаши сортах долча фуцеи продукташ дукхагIа луш долча племенной хьайбашцеи.

Совхозий болхлошкеи, гIулакхерча нахагеи, цар дезалашкеи юкъарча балхаца хьинарегIа дакъа лацийтар духьа массайолча совхозе берий бешамаши яслеши а, хIаьта иштта совхозий болхлошеи, гIулакхерча нахеи, цар дезалашеи чам болаши дарегIча маьхеи хIама дуаргдолаш е обедаш цIакхухьаргдолаш дика столовеш а йохкийла.

Мамогга хьаллаца еза шоай доахан совхозашка дохкилга нийса дувцача хьалхалаттача совхозашкарча болхлойи гIулакхерча наьхеи инициатива. ХIанз уххача тайпара совхозий боахамаш дегIа а ухаш, совхозий болхлой кхоачам хиллал совхозий продукцен чотах дулхаца, шурийца, кхыча продукташца Iалашбе йиш йолча хана, шоай доахан леладе ца дезаш хул совхозашкара болхлойи гIулакхера нахи. Моттигерча партийнии советскии организацей кулгалхоша а совхозий директораша а де дезар да чакхбаккха беза ха хьатIакхаьча из болх чакхбаккхарна хьайбай продукташца болхлой Iалаш а баь шин — кхаь шера совхозаша шоай болхлошкара доахан хьаэцарна уж кийчбалар.

Болхлойи гIулакхера нахи баьца дaаращца а коартолашца а бизза Iалашбара йоакхо шоашка эца еза совхозаша; царга баьца дaараш, коартолаш, хIаьта иштта шурийи дулхеи продукташ хьаарахецача маьхех йохка еза, цхьабакъда пачхахьалкхен розничны маьхел лакхагIа доацача маьхех.

Уж балхаш чакхдаьхачул тIехьагIа шоай боахамаш леладе дезаргдац совхозий болхлойи гIулакхерча наьхеи, совхозера доаккхача алапех цар пайдаш совдаргда, мукъа ха дукхагIа хургья цар салаIа, шоай культурни боарам лакхбе, деша, юкъарча вахарца дакъалаца.

Партийни организацей, советски органий, совхозашкарча берригача болхлойи специалистийи декхар да лоаццача хана ерригача совхозех толашагIа дола боахамаш делга. Совхозаш декхарийла я кердача лакхагIча лагIа тIа яла, лаьттахи техникахи пайда дикагIа эца, йоккха социалистически юрта боахама производство нийса лелае карца хьокхам луш хила, къахьегама овсарле дикка дегIайоагIилга Iалащде а продукци арахецарга дIабода мах лохбе а.

Машинно-тракторни станцеш эргаяхари юрта боахама дIахо механизаци яра дешаши

ССКП ЦК Пленумо белгалдоаккх, машинно-тракторни станцеш эргаяха аьнна партес даь соцамаш кхоачашдеш партийни организацеша боккха болх бар. Кердача тайпара болх беш даьккхача хьалхарча шеро а хьахьекхад кечалаши производствон средстваши колхозий кара вIашагIтохаро юрта боахаман къахьегама низ айбе керда торонаш гучаяьха хилар, экономически низ чIоагIбеннача колхозий техника ийца ца Iеш цунах дикагIа пайда эца а вIаштIехьадьннад.

Моттигашкарча партийнии советскии органашка дIахайта деза МТС-аш эргаяхара болх гаргарча хана йисте баккха безаш болга, хIаьта ремонтно - технически станцей болх тоабара, пайда ца боалаш ю расходаш махулла кIезигъяра, цар беча балхага дIабода мах лаьгIбара мел эшар де дезилга.

Юрта боахама механизаци еча керттера дарех лархIа дезаш да колхозаши совхозаши дикагIа йолча тракторащцеи комбайнащцеи дIахо Iалашъярга хьежжа, колхозникаши колхозницаши халача, дукха хьаIовш боацача къахьегамах мукъабоахаргбола, юрта боахаман производство шеръе, къахьегам а рузкъа а кIезигагIа дIадахийтарца дукхагIа продукцеш яха торо хулийтаргйола кхыйола чIоагIа юрта боахама эшаш йола машинаш кхоачам хиллал арахецар вIашагIдоллилга а.

СССР Госплани, СССР юрта боахаман Министерствои, союзни республикай компартей ЦК-аши Министрий Советаши, экономически районий халкъа боахаман советаши, юрта боахаман органаши декхарийла йойла боамби, шекар доаккха свеклаш, коартол, баьца дaараш, лен, тхьамка леладеча комплексни механизаци е эшаш йола машинаш, хIаьта сомийи комсийи бешамашта гIулакхде эшаш йола машинаш а арахецара болх сихбе. Эггара хьалха тоаяь эргаяха езаш я боамбии, свеклаши, коартолаши чуэца машинаш. Лоацачаа хана кхоачашде дезаш да мухь тIаботтар-Iобоассабареи транспортнии балхех дола декхар, хьае езаш я йол чуэца, чана прессовани ю, мелиоративни балхашта механизаци ю, торф а кIир а кхыйола моттигера удобренеш а кийчъеш йола дика машинаш, хIаьта кхоачам хиллал цу техникаца юрта боахам Iалашбе а беза.

СССР Госплани, союзни республикай Министрий Советаши, совнархозаши предприятей директораши, декхарийла болба, халкъа боахама бизза кхоачам хиллал йола паргIатта, уж эшараштa эца хургйолаш йохка, 1959 шера денз автомобилийи, тракторийи, юрта боахаман машинийи запчастеш а автотракторни электрооборудованеш а арахеца.

Партийнии, советскии, юрта боахамеи органий керттера декхар лархIа деза хьатIадоагIача ворхI шера колхозаштеи совхозаштеи электрофикаци, хIаьта цун ларда тIа хьайбаш леладеча фермашкарча халача балхашта шерра механизации автоматизации елга а.

СССР Госпланои, моттигашкарча партийнии советскии органашеи, совнархозашеи, предприятей директорашеи вIашагIдолла деза доахан детта аппараташи, жа лорга механизмаши, инкубатораши, доакъар кийчду машинаши, механизированни кормушкаши, транспортни устройстваши кхыйола оборудованеши дукхагIа арахецилга а юрта боахамо уж дIахьожаелга а, царца хьайбаш леладеча фермашка механизации электрофикации ергйолаш.

ССКП ЦК Пленумо декхарийла ю союзни республикий компартей ЦК-аши партен крайкомаши, обкомаши, райкомаши колхозаштеи совхозаштеи инженерно-технически болхлошца чIоагIъяла новкъостал де, колхозашкеи совхозашкеи техниках дукхагIа пайда эцарна трактористаши комбайнераши кхыбола механизаторски болхлойи кийчбеча а цар квалификаци лакхъеча а хIара денна гIо де.

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа).

Укх тIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаши юртбоахаман продукташ дIахо а дукхагIа яхара декхараши

Новкъоста Н. С. Хрущевс яьча доклада тIагIолла 19-ча декабре 1958-ча шера ССКП ЦК Пленумо баь соцам

(Юхедисар. Долалур 1-чеи 2-чеи оагIонаш тIа).

Колхозий юкъара боахам чIоагIбарахи колхозникий материальни вахар-хьал тоадарахи

ССКП ЦК Пленумо белгалдоаккх, юрта боахаман продукташ йоахилга лакхдаларца берригача советски наьха вахар-хьал а тоаденна хилар. ХIанз городашкарча къахьегамхошка дукхагIа юаш йола продукташ кхоач, къаьстта шура, даьтта, дулх, шекар, иштта баьца даараш а сомаш а. Халкъа эшаш дола товараш арахецалга а лакхденнад.

Юкъара боахам дегIабоалабеш, юрта боахаман продукташ йоахилга лакхдеш, товарность лакхъеш даьхача толамашца колхозникий пайда а лакхбеннаб, цар екъаш йоаца фондаш а дегIаяьхкай, хIаьта цу ларда тIа тоалуш латт колхозникий вахар-хьал а.

Нагахьа санна 1952 шера колхозий ахчан пайдаш 42,8 миллиард сом лоархIам болаш хиннадале, 1957 шера уж лакхденнад 95,2 миллиард сомага кхоачаш. Натураца а ахчанца а трудоденех доагIар вIаши нийсде йиш йолча маьхашца лаьрхIача 1952 шера хиннача 47,5 миллиард сомагара 1957 шера 83,8 миллиард сомага кхоачаш лакхденнад. Колхозникий реальни пайдаш 1958 шера 1952 шерац нийсдича 1,6-зза лакхлу.

Къахьегама низ дегIабарца, колхозни социалистически рузкъа чIоагIдаларца юртарча вахара производственни хьал хувцаденна ца Iеш культурни хьал а хувцалу, колхозни юрт а тоалу.

Дукхача колхозашa шоай юрташ, кишлакаш, аулаш эргайоах. ТIеххьарча пхе шера колхозникаша колхозий новкъосталца 3,3 миллион чубаха цIенош хьалдаьд, колхозаша, хьалхарча юрташка йовзаш ца хиннача тайпара, берий яслеши бешамаши, школаши школаш - интернаташи, больницеши кхыйола культурно-бытови учрежденеши хьалъю. ХIанзарча кьалах экономически низ болча колхозий берий яслеши бешамаши, школаши больницеши хьалъярга хьежжа пекарнеши, барзкъаш дутта моттигаши, юкъара столовеши вIашагIйохка а торо я.

Колхозий юкъара боахам дегIабарга хьежжа колхозникий шоай боахамий лоархIам лаьгIлургба. Колхозникашта шоай боахаме къа а хьегаш продукташ йоахачул пайданагIа кургда уж колхозалара хьаэцаш хилча. Цунах боккха пайда баргба къахьегама овсарал дIахо дегIайоалаяра, хIаьта колхозникашта йоккха оатто а хургья, къаьстта колхозницашта, салаIа а деша а, культурно дегIа бахка а, юкъарча вахаре дакъа лаца а торо хургйолаш дукхагIа ха а хургья.

Вахара низа, колхозни строй чIоагIъялара, колхозий юкъара рузкъа дегIадара, колхозникий вахар-хьал тоадалара керттера кхаст ба, берригача советски наха хьинаре дакъа а лоацаш хьаеш йола, колхозий екъаш йоаца фондаш. Колхозий екъаш йоаца фондаш кооперативни социалистически рузкъан лард я. Екъаш йоаца фондаш лакхъялар, царех боаггIача тайпара пайда эцар, колхоза рузкъа дегIадоаладар а из чIоагIдар а ди тIехьагI гарга а озаш юххера а из халкъан юкъарча рузкъах дIатохар, вай халкъана ловча тайпара а коммунистически общество хьалъяра эшача тайпара а дола тIулакх да.

ССКП ЦК Пленумо партийни организацеши, советски а юрта боахаман а органаши декхарийла ю колхозашта юкъера производственни бувзамаш дегIадоаладеча а шердеча а мамогга новкъостал де, цар инициатива хьал а лоацаш цхьана электростанцеш, оросительнии мелиоративнии сооруженеш, наькъаш, юрта боахаман продукташ лелае а уж чулоаттае а предприятеш, стройматериалаш кийчъю гIишлонаш хьалъю колхозашта юкъера организацеш хьалъелга вIашагIдолла колхозашта гIо де.

Колхозий юкъара боахам дегIабоагIилта а колхозникий вахар-хьал тоалулга а къахьегама овсарал лакхъяларца чIоаггIа бувзам болаш да. ДIахо колхозни строй дегIаярца, юрта боахаман валови а товарни а продукцеш йоахилга лакхдаларца колхозийи колхозникийи пайдаш дIахо йодача хана а лакхлургда. Хьалхашка латта декхар да, колхозий пайдаш дегIадахкар Iалашделга продуктай маьхаш лакхдалара чотах доацаш, продукцеш валови гулъелга лакхдара чотахи, къахьегама овсарал дикка айялара чотахи хIара болх беш волчо арахеца продукци дукхагIа хилара чотахи хила дезаш. Цу ларда тIа мара хургдац колхозийи колхозникийи пайдаш хадданза дегIаахар.

ХIанз укх ханна дIахо колхозаша а совхозаша а лаца, цар опыт кIоаргга Iомае, из гулъе, цу хьакъехьа дикагIа мел дар шерра пайда эца колхозашта могаде.

ССКП ЦК-а Пленумо белгалду, советски юртбоахама Iилмо дIахо лоархIамера теоретически дешаш дегIадоаладеш, социализм хьалъярна доккха практически гIо деш дикка толамаш даьхалга. Арахийцад фийг болча, даьттай, овощной культурай дикагIа дола сорташ, доккхийча хьайбай, жена, хьакхарчий, оалхазарий керда пайданегIа дола тайпаш, хьалъьй дукха дика машинаш, гуча а яьхай балха юкъе а йихьай дуккха агротехнически зоотехнически говзалаш. Цхьабакъда учрежденей балха юкъе доккхий кхоачамбоацараш а да. Цхьайола Iилман учрежденеши Iилмахойи колхозашцеи совхозашцеи бувзам боацаш болх беш ба, цар тохкамий темаш дуккхаза шоаш хьадага лаьца а хул, Iилманна а социалистически юрта боахама практиканнна а вIалла пайда ца луш а хул.

Юртбоахама продукташ хьувкъаяра декхараш кхоачашдарна хIанзарча этапах бола Iилман лоархIам дикка айбала беза. Iилма-тохкама учрежденеш декхарийла я фийг болча ялата боахами хьайбаши пайданегIа леладарна, технически культураш, коартол, овощаш, сомаш хьувкъадар дегIадоаладарна, колхознии совхознии производственна механизаци ярна, къахьегама нормировани ярна, из лархIарна а цунах мах теларна а, хIаьта дукхача кхыдолча дешашта а бола хьехам бе.

Партийни организацеш декхарийла я хIара денна а гIулакхах кхеташ а Iилма-тохкама учрежденей балхага хьажа а, хIаьта царна хьалхашка латта декхараш кхоачашдарна царна новкъостал де а. СССР-а юрта боахама Министерство, СССР-а финансай Министерство, В. И. Ленина цIерах йола юртбоахама Iилмай Ерригтсоюзни Академи декхарийла я Iилма-тохкама учрежденешттеи опытни станцешттеи финансировани яра порядок а, Iилман болхлой къахьегама мах телара система а оттае, Iилман учрежденешта финансировани елгеи болхлой къахьегама мах телгеи колхозни совхозни производство дегIаярна бокъонца гIо дергдола, Iилма хьалхакхувларгдола Iилман тохкамаш доаржадарна хьожадаь хилийтар духьа.

ССКП ЦК-а Пленумо декхарийла ю союзни республикай компартей ЦК-аши, партен крайкомаши, обкомаши, райкомаши, СССР-а культуран Министерствои юрта культурно-просветительни болх дIахо тоабара гIулакхаш чакхдаха, Iилманпопулярнии хроникально - документальнии фильмаш арахецилга а дIахьокхилга а тоаде, юртбоахама балха дешаех дола книжкаш арахецилга шерде а, цар дикал лакхъе а.

Лакхерчеи юкъерчеи школан болх эргабаккхарах, школан производствоцара безам чIоагIбарах колхозашкеи совхозашкеи болх бе гIоргба юкъера школа яьккха бIаьш эзараш кагий нахи мехкарии. Цо дIадех комсомоло юрта кагирхошта юкъе лелабеш бола организаторскии кхетамеи болх лоархIаме тоабелга. Партийни организацеш декхарийла я юрта комсомольски организацеш дегIаяхкараи чIоагIъяраи хадданза йоакхо е, боахамани культурани лоархIамера декхараш кхоачашдара уж майрагIа юкъеувза, юртбоахама техника, Iилманнеи дикагIча опытаи карагIдаьннараш карадерзадеш юрта кагийча нахаи мехкараштеи гIо де, мамогга яхь лелаелга дегIакхувла, комсомола инициативах болабенна патриотически болам — колхозашкеи, совхозашкеи, РТС-ашкеи коммунистически къахьегама бригадаш вIашагIъехкилга — хьаллаца.

* * *

ССКП ЦК-а сентябрьски Пленум хиннача ханаденз дIадахача пхе шера партес Iалаьмате боккха болх баьб юрта боахам тIехьабиса хилар дIадаккхарнеи цун дерригa доакъош айдарнеи. Юрта боахаме карагIдаьннача толамех деррига вай советски халкъ доккхал деш да, цхьабакъда дIахо юрта боахам дегIабара тIехьа къовсам лоаттабарна бола вай лоIам цу толамаша мелбергбола гIулакх хилийта мегаргдац. Ховш хила деза вай, кхы а бе безаш Iалаьмате дукха болх болга, хьадьдаьннар — юхь мара йоацилга. Советски нахага шоашта мел эш дика кхачан продукташи промышленностага бедали кхачийтар духьа, карагIдаьнна толамаш лард хинна дIаотта деза юртбоахама производство кердача тайпара, кхы а чIоагIагIа айярна.

ХьатIадоагIача ворхI шера йолча коммунизм хьалъяра Iалаьмате йоккхача программо кердача тайпара чIоагIа айдаьд болхлой класса, колхозни ахархой, интеллигенцен дерригачa советски халкъа политически къахьегама хьинар. Промышленностеи, юрта боахами, Iилмеи культуреи дIахо дегIаярах, халкъа хьал-торо хадданза тоаяларах йола партес кийчъяь программа чIоагIа къоабал а еш, вай мехка къахьегамхоша бокконца чIоагIо ю программа кхоачашъе.

ССКП ЦК-а Пленумо партийнии советскии, профсоюзнии, комсомольскии организацеш тIахьех лакхлуш латтача наьха хьинара керте отта, юрта боахама къахьегамхой хадданза хьалха, къахьегаме доккхий толамаш дахарна тIакхувш хургболча тайпара кхетабе, цар творчески инициатива, новаторство мамогга хьаллаца, коммунизм хьалъяра планаш толаме кхоачашъяра тIехьа йола социалистически яхь кхы а шерагIа йоаржае.

ВорхI шера плана керттерча заданеехи юрта боахама кулгалдара цхьадолча дешаехи

Новкъоста Н. С. Хрущевс ССКП XXI-ча съезде ергйолча 1959—1965 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабара контрольни цифраех йолча доклада тезисаш съезда хьалхарча хана ювцаро хьахьокх хьатIадоагIача ворхI шера юртбоахама продукци хьаяр дегIадара чакхъяккха лерхIаш йола программа ерригача партес, дерригача советски халкъо цхьа барт а болаш могаяьлгеи хьаллаьцалгеи. Цу программе белгалъю юрта боахама керттера доакъош дегIадахкара нийса пропорцеш, тIа-тIа дукхагIа а эшаш бахача нахан берригача мехкаи эша кхачан продукташи юрта боахама бедали мел эш хулийтилга а лерхIаш.

Контрольни цифраш ювцача хана областей, краяй, республикай колхозаша, совхозаша, къахьегамхоша белгалду, вай социалистически юрта боахам кхоачашбе лерхIаш йола планови заданеш дувцилга йоаццаш кхоачашъяь ца Iеш тIеххкхоачашъе а торо йолаш хилар.

ССКП ЦК-а Пленумо могаю нов. Н. С. Хрущева доклада тIа ювцаш йола положенеши выводаши, хIаьта партийни организацешта тIадул вай мехка коммунизм хьалъяра хIанзарча этапе юрта боахам дIахо дегIабара партес кийчъяь мероприятеш кхоачашъяр духьа деррига низаш оарцагIдаха.

ХIано республикайи, краяйи, областейи, районийи партийни организацей, советскии юртбоахамеи органий лоархIамера декхар да хIара колхозе, совхозе хьатIа доагIача ворхI шера юрта боахам дегIабара планаш оттаелга. Уж планаш оттаеш къаьстта теркам тIабахийта беза мамогга кIезигагIа къахьегами ахчеи дIа а дохийташ дIахо дукхагIа юртбоахама продукташ хьалъяра торонаш гучаяхараи, царех дикагIа пайда эцараи. Планаш увттаяра юкъеоза беза колхозникаш, совхозий болхлой, юрта боахама специалисташ, хIаьта хIара колхозера, совхозера гIулакхаш масса оагIорахьара кIоаргга къоастадар духьа. хIара боахаме ялат, технически культураш, хьайбай продукташ кийчъелга совдаккхарна малагIа торонаш я, хьайбашта доакъар кийчделга малагIча культуращца тоаде йиш я гучадаккхар духьа. ХIара колхозаи совхозаи планаш оттаелга заданеш екъилга дац, из да хIара боахама торонаш, цун гIулакхаш, цунна кулгалдара боарам кIоаргга Iомабар.

ДIахо юрта боахам дегIабара декхараш толаме кхоачашдара лоархIамерча хьалех да юрта первични партийни организацей лоархIам масса оагIонтахьара лакхбаккхар, колхозийи совхозийи планаш кхоачашъярна беш бола цар болх айбар. Союзни республикай ЦК-аши, партен крайкомаши, обкомаши, райкомаши я колхозийи совхозийи партийни организацешта шоаш лелаеш йола хьалхле тоае, наха юкъе беш бола политически организаторскии балха боарам айбарна, производствони боахама экономикани балха овсарал лакхъяреи продукцех шиих дIабода мах лохбареи дешашта цар теркам тIабахийта.

Союзни республикай компартей ЦК-аши, партен крайкомаши, обкомаши, райкомаши декхарийла е еза моттигашкарча паччахьалкхени партийнии органий структура тоаяра а цар штаташ кIезигъяра а, кIаьта кулгалдара методаши балха стильи тоаяра а эшаш дола гIулакхаш кхоачащде.

ССКП ЦК-а Пленумо белгалду дIадахача пхе шера юртий партен райкомашкеи, райисполкомашкеи, колхозашкеи, совхозашкеи кулгалдара балха тIа дуккха эзараш квалифицированни специалисташи опытни организатораши бахийталга. Цо дикка гIо дир юрта боахам айбара декхараш кхоачашдарна колхозни строй дегIаяра кердача этапо, юрта боахама деррига доакъош дIахо дегIадахкара доккхийча декхараша дIадех организационни политически кулгалдара боарам айбар, юртбоахама производствон техникеи экономикеи кIоаргга ховш хилар. ГIулакха толам хургба эггара хьалха ворхI шера йолча плана заданеш кхоачашъяра тIехьа болча дерригхалкъан къовсама керте отта вай кадрашта харга хьежжа, юртбоахама продукташ кийчъелга дикка айдара хоадам боллаши тIехьаяха йиш йоацаши йола мероприятеш кийчъярнеи уж кхоачашъярнеи колхозникаштеи совхозий болхлоштеи гIо де организатораштa харгеи цар безамгеи хьежжа.

Союзни республикай компартей ЦК-аши, партен крайкомаши, обкомаши, райкомаши декхарийла я дIахо а районаши, колхозаши, совхозаши квалифицированни кадращца Iалашъяра болх лелабе. Шоашта тIадилла гIулакх кхоачащде ца могаш пайдана боаца болхлой хоадам боллаш дIабаха беза. Цхьа болхлой кхычарца хувца ца а хувцаш, гIулакх дика вIашагIдолла могаргдола, партес оттадаь декхараш кхоачашдарна нах тIабербзабе ховргдола дика, дийша, культурни бола кулгалхой балха тIа лакхбе беза.

Балха овсарал лакхъяреи продукцех шиих дIабода мах лохбареи лоархIамерча хьалех да производство, колхозашка къахьегама нормировани елга, из лоархIилга а цунах мах телилга а нийса вIашагIдоллар. ХIанз колхозашка продукцен единицага мел къахьегам дIабода лоархIаш къахьегама ди да, продукцен единица арахецаш колхозникаша хьийга къаи йоаяь хаи цо хоадам боллаш белгал ца йойя а. Цудухьа дуккхача колхозаша болх къахьегама деношка ца лоархIаш, кердача, прогрессивнегIа йолча формащца, дIахо балха овсарал совйоккхаргйолчеи юртбоахама продукташ кийчъелга совдаккхара колхозникий безам дукхагIа тIабохийтарболчен формащца лоархIа а лоархI, мах а тел. Республикай, краяй, областей, районий партийнии, советскии, юртбоахамен органаш декхарийла я цу гIулакха йола колхозий инициатива масса тайпара хьал-

Нохч-ГIалгIайчен халкъа боахам укх хьатIадоагIача ворхI шера чухь

А. ЯКОВЛЕВ,
ССКП обкома секретарь

ССКП XX-ча съезда решенеш кхоачаш а еш, дуккха къамаш дахаш болча вай мехкарча къахьегамхоша Iалаьмате доккхий толамаш даьхад халкъа боахаман дерригачa доакъошка. Коммунистически партеги цун ленински Центральни Комитетаген хьалхле а йолаш, боахаман социалистически система толашагIа хилара пайда а эцаш советски халкъо капиталистическичул сихагIа дегIакхувл ший промышленность а юрта боахам а. Алхха сухалашта яьнна ца Iеш, продукцен дуккха тайпаш хьадарна шерра-шера тIакхеташ долча боарамашта а США-л хьалхаяьннай СССР.

Вай мехкара халкъа боахам дегIабарна беш бола сухалаш кхы а дукхагIа совбаьлар промышленностанней гIишлонаш хьалъярнеи деш дола доал эргадаьккха тоадаьчул, МТС-аш эргаяьхачул тIехьагIа, колхозни строй дIахо дегIайоалаярна, союзни республикайи моттигашкарча органийи предприятейи бокъонаш шерьярна, профсоюзий бокъонаш шерьярна а, цар болх эргабаьккха тоабарна а эша гIулакхаш чакхдаьхачул тIехьагIа. Цар а, ССКП XX-ча съездо белгалбаьча наькъо маяххара долча чакхдаьхача кхыча гIулакхаша а торо хилийтар хIама хьадеш дола низаш дегIадоахкадарна йолаш йолча торонех дикагIа пайда эца, цар кхы а низ болашагIа айдир къахьегамхой хьинар а творчески инициатива а.

Партес оттаьча кердача ворхI шера планах хургья берригача къахьегамхошта гарга йола, массайолча оагIорахьара тIагIертта коммунизм хьалъяра программа. Из план кхоачашъяро вай Даьхе кхы цIаьха а лакхайоаккхаргья, кхы а нонагIа чIоагIбергба цун низ.

Берригача мехка а санна, вай республикан городашкеи юрташкеи Iалаьмате чIоагIа дегаш гIоздаьнна ювц хIанз новкъоста Н. С. Хрущевс ергйолча доклада тезисаши, хIаьта иштта ССКП ЦК-еи СССР-а Министрий Советеи школах йола тезисаши.

Собранешка а кепа йоазонца а къахьегамхоша деча дерригача къамаьлашцара хьагучадувлашдар да Iалаьмате чIоагIа даьхе езаш хилар, оттаьча массайолча оагIора тIагIертта коммунизм хьалъярна йолча программа йоккхалла курал дег тIа йоагIаш хилар, вай Даьхен низ чIоагIбареи халкъа вахар тоадареи цар ю йоакхо бахьан долаш Коммунистически партенеи Советски правительствоннеи чIоагIа доккха баркал оалаш хилар.

* * *

Халкъа боахаман деррига доакъаш а дегIадоаладара даькъе Iалаьмате доккхий хIамаш карагIдийннад вай мехкарча къахьегамхошта ССКП XX-гIа съезд хинначул тIехьагIа хьайоагIача хана. Из гуш да вай Нохч-ГIалгIай АССР латтача гIулакхех а. Республике балхаш де йолаялийтай, Грознерча химически заводе синтетически спирт даккхара хьалхара очередь, «Красный Молот» яхача заводера точни литьян цех, гормолзавод, Грозненски НИИ-ра синтетически хьоаналий кислоташ доаха ахпромышленни йола установка, уж санна кхыйола а новостройкаш. Промышленностан, транспорта, гIишлоний предприятеша дикка тоадаьд дуккха а технико-экономически хьокхамаш, лакхаяьннай болхлой къахьегама овсарле, дикагIа хиннай арахецаш йола продукци.

Республикерча къахьегамхой творчески хьинар кхы а чIоагIатIа айдаьд ССКП XXI-ча съезда накъа даха еча кийчоно. Цу белгаларча денна яха йоаггIача тайпара сийленца накъа яхара тIехьа яхь а лоаттаеш, республикерча промышленни предприятей коллективаша боккха производственни толам баьккхаб — промышленни производствон юкъарча боарама шера йола план 18-ча декабре кхоачашъяьй цар.

Промышленносто хьаеча хIамай боарам 1957-ча шера хинначул ерригача республике 13 процент лакхбеннаб, цу даькъе совнархозе гIолла —14 процент. Укх тIеххьарча пхе шера промышленность дегIаахарна вай хIара шера даьхача боарамел дикка тIех хул из.

Къаьстта сиха дегIаенай укх шера ший продукци 22 процент тIакхийтта йола энергетически промышленность, 36 процент тIакхийтта йола химически промышленность.

Керда техникеи толашагIа йола технологии юкъе йоалаяр бахьан долаш, пайданагIа хургбол-болча нах дIаоттабар бахьан долаш республикан а совнархоза а ерригача промышленносте 104 процент кхоачашъяьй къахьегама овсарле лакхярна хинна задани. 1957-ча шера хинначоа юхе къахьегама овсарле дегIаенай совнархоза предприятешка гIолла 9 проценти ерригача республике гIолла — 7 проценти.

Промышленни продукцега шийга дIабода мах планаца лаьрхIа хинначул совнагIа чухнаьха баккхарца 100 миллион сомал дукхагIа ахча кходаьд.

* * *

Баьр боккха болх ба. Цхьабакъда бе безаш бар кхы а боккхагIа болх ба.

Дерригача советски халкъа хьалхашта хIанз Iалаьмате доккхий декхараш увттаду Коммунистически партес.

Дукха хIама да хьатIадоагIача ворхI шера вай республике де дезаш а. 1959—1965 шерашка Нохч-ГIалгIай мехкарча халкъа боахамага дIадахийта лерхI 7,5 миллиард сом, вешта аьлча дIадахача ворхI шера дIахийтачул шозза дукхагIа дола рузкъа. Цо торо лургъя хьатIадоагIача ворхI шера 2,2 дукхагIа валовой продукци арахеца. 1965 шера цхьан кIирагIа 1913 дерригача шера вай республикан територе тIа йоаккхаш хинначул дукхагIа продукци йоакхаргъя промышленносто. Иштта чIоагIа дегIайоагIаш хиннаяц республикан промышленность цIаккха а.

Дукха рузкъа дIадахийта лерхI мехкдаьттан промышленностага, цо торо хулийтаргъя мехкдаьтта доалла 10 моттиг болх бе йолаялийта. Эггара дукхагIа дог доахилга йоаллаш я Карабулак, Ачалхе, Заманкул, Беной, Iаьли-юрт, ГIайтI-Корта, кхыяраш а. Из бахьан долаш а мехкдаьтта доаллача къаьнача моттигех дикагIа пайда эцаш хиларо а йиш хулийтаргъя 1958 шера чул 1,75 дукхагIа мехкдаьтта даккха.

Мехкдаьтта даккхар иштта дегIадаро дIадех поискови геологоразведочни, бурув тохара балхашта лоархIам болаш низ тIабахийта. Бурув тохара балхаш 1965 шера шоззанел дукхагIа хургда. Республикан мехкдаьттан промышленность дIахо йодача хана кхы а чехкагIа дегIайоалаярна эша техкаь гучаьяха мехкдаьтта доалла моттигаш бурув деттача болхлоша ворхI шера чухь кийчъерг йолаш гIулакх вIаштIехьа даккха деза. Иштта де дезаш дукха хIама латт промышленноста хьалхашка болх беш йолча скважинай фондах дикагIа пайда эцара, эксплуатацен шоллагIа методаши хица мехкдаьттан тIоанаш доахаделгеи шерра юкъедоаладара, скважинашта ремонт яра ханаш йIаьхъялийтара, капитальни ремонта методаш увттаяра гIулакх дикагIа тоадара хьакъехьа.

Республикан доагама баланса юкъе овлан тIара хувцамаш дергда газовой промышленность чехка лакхъяро. 1958 шера йоаккхаш хинначул 1965 шера попутнии Iаламани газ 3,8 дукхагI яккха лерхI. ВорхI шера чухь 163 километр газопровод, компрессорни станцеш, «Сунжанефта» промыслашка газобензинови завод йилла лерхI. 1959 шера яь а яьнна, болх бе йолалургъя Карабулак—Грозный яха газопровод, Ставрополера-Невинномыскера газопровод юлларгъя Нохч-ГIалгIай мехка столице. Грознеи республикан дуккхача районий центраштеи газофикаци яро чехкка лакхдергда къахьегамхой вахара хьалаш, промышленни предприятеши электростанцеши эггара дарегIча а леладеш аттагIа долча а доагама тIа яха торо лургъя.

Мехкдаьттана переработка яри мехкдаьттан сийрда продукташ яхари дIахо а лакхделга айхха дувзаденна да бедалах дикагIа пайда эцарца, йолаш йолча установкашта модернизаци ярца, хIаьта иштта керда технологически процессаш ярцеи уж балха юкъе йоалаярцеи.

ВорхI шера чухь мехкдаьттах тайп-тайпара продукташ йоахача промышленно-предприятешка мехкдаьттанна переработка елга 1,5, мехкдаьттан сийрда продукташ арахецилга 1,4 парафин доаккхилга шозза дукхагIа лакхлургда. Парафин кхом беш даккхаро иттащ эзараш тонн кхачан хьоанал лургъя. ХьатIадоагIача ворхI шера лерхI парафин, хьаьна кислоташ, кхы дуккха йола продукташ арахеца установкаши цехаши хьалъе.

Къаьстта теркам тIабохийт химически пормышленность дегIайоалаяра. Вайцига семилетка хургъя «доаккхача химен» семилетка: республике юлларгъя фенол, ацетон, синтетически спирт доаккха низбола база, полиэтилени полипропилени доаккха производство вIаштIехьа яккха лерхI. Химически продукци арахецилга 4,3 дукхагIа дегIадоагIаргда. Цу дерриганеша а торо хулийтаргъя хIара шера мехкарча халкъа боахама эша дуккха миллионаш пунт ялат а коартолаш а кхое.

ЧIоагIа дегIайоагIаргъя энергетика. ВорхI шера чухь электроэнерги 1,75, йовхала энерги 1,9 дукхагIа йоаккхаргъя. Цу шерашка йизза хьалъьяргъя Новогрозненски теплоэлектроцентраль. 1965 шера вай республике йоаккхаргъя 1913 шера ерригача Россе яьккхачул дукхагIа электроэнерги, городашта яь ца Iеш, юрташта а электрофикаци яра, производствона механизации автоматизации яра торонаш вIаштIехьа йоахаш я.

ХьатIадоагIача ворхI шера лоархIам болаш лакхлургъя машинаш ечеи металлах хIамаш ечеи промышленноста производство. «Красный молот» завода 1958 шера хийцачул мехкдаьттан оборудовани 97 процент дукхагIа арахецаргъя, цунна юкъе цементажеи мехкдаьттан тIоа бохабареи агрегаташ 77 процент а хецаш.

Нохч-ГIалгIай мехка хьалъергъя керда продукци арахеца предприятеш: автомобилий оатхалаш, кхачан промышленноста эша оборудовани, электрофицированни инструменташ, электроизмерительни приборош, кхыяраш а арахеца предприятеш.

Де дезаш доккхий гIулакхаш хьалхашка овтт хьун а дахчах-хьух хIамаш еча а промышленноста, строительни материалий промышленноста. ВорхI шера чухь шоззанел дукхагIа хьу яккха еза. Цу гIулакха хьун промышленностага дIадахийта лерхI 180 миллион сом совгIа, дIадахача ворхI шера хинначул 9 дукхагIа. Уксусни кислотаи дахчах-шолхех Iаькъийи ю предприятеш хьал а ергья, эксплутаце дIа а лургья, йолаш йола предприятеши леспромхозаши тоаергья.

Къахьегамхой хьашташ диззагIа кхоачашдар духьа болх беш йола мебельни предприятеш шеръе а юхатоае а гIулакхаш де белгалдаьхад, из бахьан долаш укх шера хецачул 1965 шера 3,5 дукхагIа мебель арахецаргья. ЛоархIам болаш дукагIча тайпара а дикагIа а арахецаргъя из, кIезигагIча габаритах йола мебель арахецилга дикагIа тоадергда.

ВорхI шера стройматериалий промышленность дегIайоалаеча дIадахийта лерхI 400 миллион сом гаргга. Цемент ю завод, алебастри силикальцитнии хIамаши ю предприятеш хьалъе, технически база шеръе, кердача машинашца, механизмашца, транспортни средствашца строительни организацеш Iалашъе, халкъа балхашта йизза механизаци е лерхI.

ХьатIадоагIача шерашка республике лоархIам болаш дукхагIа арахецаргда кхачан товараш, кхачан промышленноста продукцен ассортимент шер а лургья, продукцен дикал лакх а лургья.

ВорхI шера чухь цу тIулакхашка дIадахийта лерхI дIадахача ворхI шера дахийтачул хIама ца эшаш шозза дукхагIа рузкъа. Шекар доаккха завод, дулха продукташ ю предприятеш, гудермесе хлебозавод, кхыяраш а хьалъергья.

Керда гIулакхаш хьалхашка овтт чхьагIар деча а консерваш еча а промышленноста. Комсаш лелаю керда 5 совхоз вIашагIйолла лерхI.

ЛоархIам болаш шерлургъя ейга промышленность. Цун керда доакъош, чухьнахьа дувхаду трикотажа барзкъаш, кийнаш, кхаьхех кетараш кхы хIамаш ю доакъош хьадергда. Тегаш ю хIамаш 53,5 процент, телатах баь кога гIирс—25 процент, цунца 13 процент берий а долаш, дегIадоагIаргда.

Хадданза дегIайоагIаргья республикан транспорт. Машин - наькъа транспорта грузооборот 1958 шера хинначул 37 процент дукхагIа дегIайоагIаргья 1965 шера, мехкдаьттан продукташ чуйоттилга а бекъа мухь тIаботтилга а лакхлургда. ВорхI шера чухь доккхий строительни балхаш де дезаргда машин-наькъа Грозненски отделене. Автомобильни транспортаца кхухьа мухь 5,3-ззеи автобусашца нах дIа-юха кхувлилга 2,7-ззеи лакхлургда.

Къахьегамхой хьашташ дизза кхоачащде декхарийла йолча моттигерча промышленностаи промыслови кооперацеиеи хьалхашка латт доккхий декхараш: халкъа эша товараш а цIагIа лелаю хIамаш а дукхагIа арахецилга.

ХьатIадоагIача ворхI шера диста варгвоацаш лакхлургда къахьегамхой вахара хьал. Iалаьмате дукха хьалдергда нах чубаха цIенош. Городашкеи болхлой поселкашкеи, юрташкеи хьалде лерхI тухххьал паччахьалкхен вложенеех цхьа миллион квадратни метр нах чубаха цIенош, е 30 эзар совгIа квартираш. ДIадахача ворхI шера даьчул 3-зза гарга дукхагIа нах чубаха цIенош да уж, е Советски Iаьдал эттача дерригача шерашка паччахьалкхен рузкъах республике хьалдаьча нах чубахача цIеноел лоархIам боллаш дукхагIа да уж. Паччахьалкхен кредита новкъосталца наха шоашта хьалдергда итташ эзараш цIенош.

Промышленнии наха чубахеи гIишлонаш хьалъешшехьа а, шерра хьалъергъя школаш, больницаш, берий учрежденеш, коммунальни предприятеш.

Семилетка толамца кхоачашъе лоаттабеча къовсаме боаккха лоархIам ба Iилмахой, Iилман-тохкама а дешара а институтий, проектни организацей. Iилман болхлой декхарийла ба производственникашца творчески доттагIал чIоагIде, технически прогресс сихъе.

* * *

Советски наха чIоагIа раьза хинна тIаиицар новкъоста Н. С. Хрущевс ССКП ЦК декабрьски Пленуме яь «ТIеххьарча пхе шера юрта боахам дегIабара итогаш а дIахо йодача хана юртбоахама продукташ алсамъяхара декхараш а» яхаш йола доклад. Пхе шера даьхача гIадвуташ долча толамаша дог гIоздаьккхад вай халкъан керда толамаш даха, дIахо йодача хана колхознии совхознии производство дегIайоалае.

1959—1965 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабарах йолча контрольни цифраи хьакъехьарча доклада тезисаш тIа йоах, юрта боахама даькъе хьатIахулча ворхI шера керттера декхар латт лоархIамегIа йолча дикача а дуккхача а продукташца бахархой кхоачам хилал Iалашбергболаш а промышленность юртбоахама бедалца Iалашъергйолаш а юртбоахама производство дегIайоалаярах. Из декхар, керттерча хьале, кхоачашдергда юртбоахама культурай хьувкъам лакхбарца а юкъарча хьайбашкара хьайоала продукташ дIахо алсамъяхарца а.

Вай республикерча колхозашеи совхозашеи валови ялат доаккхилга ворхI шера дегIадоаладе лерхI 1,4-зза. Из дегIадоаладергда керттерча даькъе дIадув лаьтташ шердарца а мошачеи концентрировании доакъаращца хьайбашта бизза кхоачамбулургбола хьажкIаш ебаярца а.

(ДIахододар 4-ча оагIа тIа).

Нохч-ГIалгIайчен халкъа боахам укх хьатIадоагIача ворхI шера чухь

(А. Яковлева докладах юхедисар).

ЧIоагIа алсам даргда республике баьца дaараш: уж дIадув лаьтташ шерлургда, цар хьувкъам лакхлургба. Баьца дaараш 3,2-зза дукхагIа доахаргда. Цо йиш хулийтаргья республикан бахархойи промышленности баьца дaаращца йизза Iалашъе. Город Грозненеи болхлой поселкаштеи гонахьа, Урус-Мартановски, Шалински, Грозненски, Гудермесски районашкарча колхозашкеи совхозашкеи кхеде деза баьца даараш.

ХьатIахулча ворхI шера дикка шерлургйолаш я сомийн комсийн бешамаш. Масса тайпарча боахамашкара сомий бешамаш 1958 шерца нийсйича 3-зза дукхагIа а хинна, 33 эзар гектарага кхоачаргья 1965 шера, комсий бешамаш кхозза совгIа дукхагIа а хинна, 30 эзар гектарага кхоачаргья. 1959-гIча шера денз 1965 шерга кхаччалца дIаювргья 42 эзар гектар сомийн комсийн бешамаш.

Хьайоала комсаш 1965 шу чакхдоаллаш 183 эзар тоннага кхоачаш хургья. Цо йиш хулийтаргья комсех доахаш дола чхьатIараши коньякаши дукхха а дукхагIа даха. Комсаш кхеергья Тийрка йистерча районашкарча колхозашеи совхозашеи, хIаьта сомаш кхебергба лоамани лоаманна юхерча районашкарча колхозашеи совхозашеи.

ХьатIахулча ворхI шера республике дIаювргья хIанзалца дIаенза йола керда культураш: шекар доаккха свекла, тхьамка хо. 1965 шу кьатIакхоачаш шекар доаккха свекла дIаювш дола лаьтташ 12 эзар гектарага кхоачаш хургда.

Хиш дехкаш дола лаьтташ а дикка шерлургда. Болх болабертба Терско - Кумски каналацарча Наурско-Шелковской хиш дехкарна йолча системо, Гудермесски, Самашкински хиш дехкача каналаша, кхыйолча гидротехнически сооруженеша. Цу ерригача системаша йиш хулийтаргья кхы тIа а 55 эзар гектар долча лаьтта хиш дехка.

Юртбоахама продукци дукхагIа йоаккхаргья Iилмо йовзийта лаьтта леладара система республикан зонай а боахамий а хьалашка хьежжа юкъе йоалаярца, дIахо йодача хана юртбоахама производствона специализаци ярца а из йоагI - йоагIача моттигашка дIанийсъярца а, Iилмои дикагIча опытои даьхача толамех дикка пайда эцарца.

ХьатIахулча ворхI шера хIара колхозеи совхозеи нийса севобороташ юкъейоалае еза, лаьтта леладара культура а агротехника а лакхъе еза, хиш дехкача лаьттаех бизза пайда эца беза.

Хьайбай боахам дегIабоалабара гIулакха керттера декхар да дулх, шура, фуаш, тха алсамдоахилга. 1965 шера 1958 шерца нийсдича дулх дукхагIа доаккхаргда 2,5-зза. Къаьстта семилеткан хьалхарча шерашка дукхха а дукхатIа доаккхаргда оалхазарий дулх.

Дулх алсамдаккхарна къастта боккха лоархIам болаш да сихагIа дегIа доагIа хьайбай тайпа хиларах тарра хьаккарч ебаелга. 1959 шерреxье а республике 80 эзарнел кIезигагIа йоацаш хьаккарч чу а оттаяь, 6 эзар тонна хьаккхий дулх даккха лаьрхIад, 1958 шера 3.600 тонна мара ца даьккхача. 1965 шера чуоттаяь кхоабаш йола хьаккарч 110 эзарга кхоачаш хургья, хIаьта хьаккхий дулх 9 эзар тоннага кхоачаш доаккхаргда. Из хургда 100 гектар оахама лаьрхIача 30 центнер гаргга.

Из декхар толаме кхоачашдар духьа къаьстта хьаккарч чуоттае доккхий боахамаш докк. Красноармейски совхозе хьаккарч чулоаттаю пукнт шера 15—16 эзар центнер хьаккхий дулх а лурдолаш шеръю ацетоно-бутилови завода промышленни отходаща (бардаца) кхоабаргйолаш. Хьаккарч чуоттае шера 7—10 эзар хьакха чуотторгйолаш моккха базаш хьалъеш латт Шалински, Лермонтовски, **Ингушски** совхозашка.

Бежанеи устагIанеи дулх даха кийчъе лерхI Надтеречнии Грозненскии районашкара совхозаш а, хIаьта иштта республикан лоаман районашкара колхозаш а.

Цар йиш хулийтаргья тIеххьарча хIара шера доаккха дулх эзар тонна гаргга дукхагIа а хулийташ, хьатIахулча ворхI шерах хIара шера доаккхаш дола дулх 2,5 эзар тоннага кхоачаде.

Дикка дукхагIа йоаккхаргья валовой шура, цунах хIара фуражни Iаттагара йоаккха шура 2000 килограммагара 2650 килограммага кхаччалца дукхагIа хургья. Шура алсамъяккхаро а хьаьлий дебаро а хIара шера юкъера лаьрхIача 9 эзар тонна йоаккхилга Iалащду, тIеххьарча шерашка 7 эзар тонна мара йоаккхаш ца хиннача. Фуаш 4,2 миллион доахаргда, хIара шера доахаш дола фуаш 1,5 миллион фуъ совнагIа а доаккхаш. 1958 шерца нийсйича 1965 шера шозза дукхатIа йоаккхаргья шура, фуаш — шоззачул совгIа.

Хьайбашкара йоала валовой продукташ 1965 шера республике хургья: дулх — 46 эзар тонна, шура — 233 эзар тонна, тха — 4,1 эзар тонна, фуаш — 126 миллион. Уж хургья хIара 100 гектар лаьттанна лаьрхIача: дулх — 55 центнер, шура — 228 центнер, тха — 384 килограмм, фуаш — 100 гектара тIа дIадийнача ялаташта лаьрхIача — 56 эзар.

Кхоачащде дезача доккхийча декхараша дIадех партийни организацешкара боахамани культурани гIулакхашта кулгалдара формаши методаши тоаелга, лакхъелга. Ерригача партийни, советски профсоюзни, комсомольски организацей, боахаман органий теркам тIабахийта хила беза йолаш мел йолча торонех дикагIа пайда эцарна. Ерригача предприятеша производственни программа кхоачашъергйола, дика продукци арахецаргйола гIулакхаш тIатIертта кхоачащде деза.

Керда декхараш кхоачащеш боахама кулгалде деза говзагIа, дикагIа, гIулакха уйла тIайохийташ, из къаьгга довзаш. Дешаш къоастадеш дагабувла беза болхлошца, колхозникашца, инженерно-технически болхлошца, специалистащца. Хадданза шербе а чIоагIбе а беза бахача нахацара буввзам, аьнна дола сийлахьвоккхача Ленина васкет даиман дa лоаттаде деза.

Партийни болхлой декхарийла ба шоай а боахаман кулгалхой а бехктокхам айбе, предприятешкара къахьегама дисциплина тоае, советски законаш дохадечарна, корта бохабу малар мелачарна, мекъачарна, пропульщикашта эггара низткъалагIа дола хьалаш оттаде.

Укх сахьате чIоагIа лоархIаме да кадраш лахара, уж балхашка дIанийсъяра, уж хьалхеяра берригa болх тоабар, хIана аьлча, юххера а, нахага, кадрашка хьежжа хургда хьалхашка латта декхараш кхоачашдара тIехьа лоаттабеча къовсаме доаха толамаш. Кулгалдеча балхашка наха сийлеш, дикалца белгалбаьнна, политически кхетаме бола, гIулакх дика ховш бола нах, пачхаьлкхен хьашташ лакхагIа лоархIаргдола нах ахийта беза.

Къаьстта теркам тIабахийта беза нохч-гIалгIай къаман кадраш хьалкхеярна. Цу хьакъехьа хIанзехьа а дикка болх баьб. Республика юхаметтаоттае йолаелча денз бехктокхамерча балхаш тIа хьожаваьв 3,5 эзар болхло нохчехи гIалгIаехи, царех 438 саг партийнии советскии балха тIа хьожаваьв. Дукхха нохчийи гIалгIайиновкъостий ба промышленни предприятешкеи гIишлоний организацешкеи директораши керттера инженераши болаш, совхозий кулгалхой, колхозий председатели бригадираши болаш, болх беш ба халкъа дешара органашка, медицински, Iилмани, культурно-просветительни учрежденешка. Царех дукхатIбараш толаме болх беш ба.

Цхьабакъда кадращца беча балха юкъе хIанз а дукха кхоачамбоацарaши гIалаташи да. Дукххазаа лоархIамерча балхаш тIа моллагIа, тешаме боаца нах нийслу. Кадраш кастaстта хувцаш йола моттигаш я. Из деррига а хул практически гIулакхаш тIа болхлой вай Iома ца барах, вай царна кIезига тIо дарах, уж хьалкхебарна вай кIезига йоакхо ярах.

Декхар фуд аьлча, кадращцара болх хоадам боллаш тоабар да. ДукхатIа йоакхо е еза кадраш, берригача къахьегамхой марксистско-ленински кхетамца хьалкхебарна. Берригa идеологически болх коммунизм хьалъяра декхараш кхоачащдарна тIабахийта хила беза. ДIахо а айххагIа бувза беза идеологически болх вахарца.

Новкъоста Н. С. Хрущева доклада тезисаш тIа белгалду, ворхI шера план кхоачашъяра толам духхьала предприятешка, стройкашка, колхозашка, совхозашка, Iилман учрежденешка, партийни советски, боахаман, профсоюзни, комсомольски организацешка къастаргболча. Цунца дувзаденна кхы а лакхлу хоадам боллаш йола производственни задянеш кхоачашъярна нах тIаберзабе безаш йолча первични партийни организацей лоархIам. Первични партийни организацей низ а хьинар а кхы а айде деза, цар инициативеи цар шоаш хьа гучадоахаш дола дика гIулакхаши хадданза дегIаккхувла деза, берригa коммунисташ хьалха латтаргбола къахьегамца коммунистически гIулакхаш леладарна уж хьоккхам телаш хургбола, партен Iалаьмате йоккхий планаш кхоачашъяра тIехьа цар хьинаре къовсам лоаттабергбола гIулакхаш кхоачащде деза.

Коммунизма гарга мел гIорт культурани боахамани гIулакхашта юкъера шоай лоархIам лакхлуш йолча Советий, профсоюзий, комсомола болх айбе беза. Цар декхар да наха юкъе хIара денна организаторски кхетамеи болх бар, наьха творчески инициатива дегIайоалаяр, вай езача Даьхен сийна шоаш кхо ца беш болча къахьегама уж тIаберзабар.

* * *

ВорхI шера план кхоачашъелга— советски халкъо коммунизмата бодача наькъа тIа гIолла баьккха боккха гIа хургба. Езача Коммунистически партен сийрдача идеяша дог ураоттадаьча советски наха партен сийлахь-йоккха исторически планаш толаме кхоачашъяр духьа шоашта мел могар дергда.

Нохч-ГIалгIай АССР-а торговлени общественни даареи гIулаккхах а из тоадарна де дезачох а Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республикан Лаккхехьарча Совета СОЦАМ

Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совето белгалдоаккх, Советски Союза Коммунистически партен XXI-ча съезда соцам а партеси Правительствоси цул тIехьагIа яь постановленеш а кхоачашъеча, Нохч-ГIалгIай АССР-а торговлен организацеша цхьадола дика балхаш даьд бахача наха ду торговлен гIулакх тоадеш.

Ерригача республике гIолла 1958 шера 11 бетта чухь дIадахача шерацу ханаца нийсйича товарооборота объем 18,8 процент лакъеннай. ДIахо а промышленность дегIайоалаеш, юрта боахам лакхбеш, къахьегамхой вахара хьал айдеш партеси правительствоси доккхий гIулакхаш дар бахьан долаш баха нах кхачан а промышленни а товаращца Iалашбелга лоархIам боллаш тоадаьд. 1958 шера 11 бетта чухь дIадахача шера цу ханаца нийсдича республике бахача нахага укх тайпара дукхагIа дехкад е товараш: дулхи коз тIара оалхазараши — 34,3 процент, шекар — 25,9 процент, шура — 26,9 процент, зиниш — 33,3 процент, кога тIа бувхабу гIирс — 13,4 процент, мебель — 58,4 процент.

Торговлен материально-технически база шеръеш а цхьабола болх баьб. 1956—1958 шерашка торговлен 82, общественни даара 16 предприяти тIакхийттай. Пачхаьлкхен торговлен магазинашта 38 проценти Респотребсоюза магазинашта 18 проценти специализаци яьй. Иштта дика гIулакхаш даь доллашехьа а, Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совето белгалдоаккх, республикера торговли баха нах эшача хIамаех кхоачам хилла Iалаш ца булуш тIехьаюсаш хилар, хIаьта цо иштта белгалдоаккх торговлен Министерствон, Респотребсоюза, республиканскы оптови базай, торговлен организацей, общественни даара предприятей балха юкъе дола доккхий кхоачамбоацараш а.

Бахача наха малагIа товараш эш дика довзац торговлен организацешта, из бахьан долаш торговлен организацей оптови складашка кхоачам хиллал доллашехьа, бахача наха хIара денна эша товараш ца тоъаш моттигаш нийслу. Республиканскы торговли базаша товараш шоай ханнахьа дIакхахьац маьхаш деча организацешка, ассортиментах доагIача а дикача а товаращца Iалашъяц цар маьхаш ду организацеш.

Торговлен магазинашкара а столовешкара а культурни гIулакх лоха латт. ХIанзалца хьа дIадаккханза да советски торговлен правилаш телхаеш моттигаш нийслулга, кхоачамболлаш ла а дувгIац, теркам тIа а бахийтац хIамаш ийъеча наха деча хаттарашта.

Торговли организацешка къаьстта Совнархоза болхлой снабженен а машин-наькъа Грозни станцен ОРС-а а Управленешка торговлен керда прогрессивни формаши методаши юкъе йоалаяц. Товараштa рекламаш елга во вIаштIехьа даьккха да.

Республикерча дукхагIа йолча торговли организацеш торговли кадращца Iалашъяра, уж дIа-юха нийсъяра, кхетаяра гIулакх кхоачамболлаш вIаштIехьа даьккхадац. Материально-бехктокхаме долча гIулакхаш тIа жуликаш, растраташ, къоалаш, кхыдола зулмаш дарах хьалхатIа суд яь хинна, шоашта дагa доаллача бIехача хIаман тIехь торговлех ка тоха уйла йолаш бола нах увттабеш кIезга яц моттигаш. Гаргалон тIагIолла гIулакхаш деш а моттигаш я. Уж деррига тIулакхаш бахьан долаш хIанз а дIадаланза да дукхкача моттигашка расстраташи хIама лочкъадеши хулилга.

1958 шера духхьал 10 бетта 158 моттиг нийсъеннай 1988 эзар сом расстраташи хIама лочкъадари хинна. Къаьстта во латт расстратайи лочкъадеча хIамани гIулакх Ачхой-Мартановски, Надтеречни, Грозненски, МагIалбикерча районашка.

Общественни даара гIулакха юкъе доккхий кхоачамбоацараш да кухнерча продукцен ассортимент тоаяра а шеръяра а тIехьа, полуфабрикаташи кулинарни хIамаши ю цехаш вIашагIйохкара хьакъехьа де доаггIар дац, дарегIа дола даа хIама кIезига кийчду, къаьстта шуран, чкъаьран, баьца даар а кийчдеш, кийчбеш бола кхача дика, чам болаш кийчбац. Производствогеи беча балхашкеи дIадодар кIезигде, хIаьта иштта даарга дIабода мах лохле йиш йолча торонех кIезига пайда эц.

Республике Iалаьмате мела дегIадоагIа торговли гIулакх, къаьстта городашта гонахьеи болхлой поселкашкеи а доагIаш. Юрта боахама Министерствос йохайир совхозашка столовеш, пекарнеш, магазинаш яхкара план. 1958 шера яь йисте а яьха, эксплуатаце дIаяла езаш хиннача 21 объектах цхьаккха а йисте яьккхаяц.

Республиканскы Министерствай, ведомствай хьалхле лелаераша, Грозненски горисполкомо торгови помещенеш, мукъа а ца йоалийташ, торговлен болх ца байташ, лелаю духха ха я.

Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совето белгалдоаккх, Халкъа болхаман Совета, моттигерча ейтача промышленноста, кхачан товарий промышленноста Министерствай, Респромсовета, къахьегамхой депутатий городерчен районерчеи Советий промышленни предприятеша ассортиментах мадоаггIарча а дикача а товарех мах беш йола организацеш кхоачам хиллал Iалаш ца еш хилар, хIамай керда тайпаш Iомадаь арахецилга мела леладар, бахача наха эша, арахеца лаьрхIа товараш ара ца хецаш дуташ хилар, промышленностеи моттигерча бедалахи дIакъестача хIамаех бахача наха дукхха эша товараш шерра арахеца йиш йолча торонех кхоачамболлаш пайда ца эцаш хилар.

Халкъа боахама Совета промышленноста, кхачан промышленноста Министерствон предприятеша кIезига арахец фасованни товараш, промышленни предприятешкара юкъарло йоацаш мах беча организацешка цхьадола кхачан товараш лоаттаделга вIаштIехьа даьккхадац. Торговлен Министерствос, Респотребсоюзо, республиканскы оптови базаша, мах беча организацеша доагIаш дола гIулакх лоаттадац промышленносто ассортиментах дола а дика а товараш арахецаргдолаш. Во товараш, цкъаза брак яь продукци торговли сете хьайъяь моттигаш я.

Юрта боахама Министерствос, колхозаша, совхозаша кхоачамбалла теркам тIабахийтац шеррача ассортиментах дола, къаьстта хьалха хьадоала баьца дaараш кхедара а торговли организацешка уж дIакхачийтара а, сортах къоаста ца деш а во долаш а дIател уж цкъаза; торговлен Министерствос мела леладу бахача нахага хIара денна баьца дaараш дохкара гIулакх, дохка баьца дaараши коартолаши йоацаш моттигаш нийслуча торговли болхлошкара деха доаггIар дIадехац.

Лакхехьарча Совето белгалдоаккх, цхьайолча городерчеи районерчеи къахьегамхой депутатий Советаша моттигашка пачхаьлкхен, кооперативни, колхозни торговли шеръяра дешай кIезига теркам беш хилар, маьхаш деча организацешта цар болх тоалургболаш шоашкара доагIа новкъостал цар деш ца хилар, бахача наха лоаттаду торговли гIулакх тоадара балха мела юкъе увз моттигерча Советий хадданза йола комиссеш а актив а. Магазинийи общественни даара предприятейи балха хIанз а кхоачамболлаш лоаттаяц общественни контроль.

ДIахо а торговлии общественни даари тоаде, республике бахача наха дикагIа гIулакх де лерхIаш, Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совето оттаду:

1. Торговлен Министерство, Респотребсоюз, Совнархоза УРС, къахьемхой депутатий моттигера Советаш, торговли организацей, общественни даара предприятей, оптови базай кулгалхой декхарийла болба республикерча торговлена ду доал лакхде, тортовлени общественни даареи предприятей балха юкъе дола кхоачамбоацараш а талхараш а лоацщача хана дIадаха, бахача наха хIама эцаш денна деча хаттарий уйла еш, уж довзара а маьхаш деча организацешта юкъе товарий кхоачамаш нийса дIа-юха хьожадара а ларда тIа бахача наха деш дола торговли гIулакх дIахо а тоаде.

Хьаккхашта а хийцца а юкъе йоалае торговлен дикагIа йола прогрессивни формаш а методаш а, самообслуживаен магазинаш а столовеш а махулла дукхагIа хилийта, хьалххехьа заказ делгеи цунах товараш цIатIа дIакхоачийтилгеи шерагIа доаржаде, магазинаши столовеши холодильни установкаща, автоматаща, кхыйолча кердача торгово-технологически оборудованеца дикагIа Iалашъе.

2. Торговлен Министерство декхарийла йойла промышленни предприятеша халкъа эша ассортиментах доагIача тайпара кхоачамболаши дикеи товараш арахецилга хьадехаш маьхаш ду организацеш хилийта, йоаггIаш йолча Министерствашцеи ведомствашцеи цхьана ассортиментах арахецача товарашка хан-ханнахьа хьежа, бахача наха деча хаттарга а сезонага а хьежжа товараш арахецара планашта юкъе хан-ханнахьа доагIаш дола хувцамаш де.

3. Торговлен Министерство, городереи районереи къахьегамхой депутатий Советий исполкомаш декхарийла йойла торговли сеть кадращца Iалашъяра, уж дIа-юха нийсъяра а кхетаяра а болх тоабе, говзал йолча хьалхле лелаеча а материально-бехктокхаме болча а болхлошца торговли организацеш чIоагIъе, хьаккхашта къона специалисташ цу гIулакхаш тIа а увттабеш.

Торговлени общественни даареи болхлой балха говзал лакхъергйола практически гIулакхаш оттаде а кхоачащде а, бахача наха эшача, цар хеттача хIамай уйла а теркам а ца беш хиларца хадданза къовсам лоаттабе, къахьегамхой жалобашкеи заявленешкеи хьожаш йола контроль лакхъе.

4. Торговлен Министерствогара, Респотребсоюзагара, Совнархоза УРС-агара, къахьегамхой депутатий Советий исполкомашкара, торговли организацей хьалхле лелаерашкара пачхаьлкхени кооперативнии средстваш лораярна, контрольно-ревизионни аппарата болх тоабарна лоаттаю контроль лакхъе, еш йола инвентаризацеши ревизеши дикагIа яра тIехьа цун бола бехктокхам лакхбе, расстраташи къоали дарах суд яь хинна жуликаш, тешаме боаца, бIеха нах дIабоахаш торгови организаце цIенъеш дола гIулакхаш тIаэца.

5. Торговлен Министерство, Респотребсоюз, Совнархоза УРС декхарийла йойла общественни даара гIулакх дIахо а дегIадоаладеши тоадеши дола балхаш де. Кухонни продукцен ассортимент оттае, цун удельни дозал лакхде, кийчбеча кхачан дикал а потребителашта гIулакхдара культура а айъе. Полуфабрикаташ кийчъеш, самообслуживани юкъе йоалаеш, шуря, чкъаьран, баьца даарий кхача дукхагIа кийчбеш, ялатах йоаца юртбоахаман продукташ дарегIарча маьхах ийъеш дукхатIа чуоттаяь хьаккарч йорстаеш, огородаш дIаювш, эггара хьалха административно-управленчески аппарат кIезгъяра чотах а еш, производственни деча балхий средстваш кIезгъеш болх болабарца даара мах лохлулга Iалащде.

6. Торговлен Министр декхарийла волва 1959—1960 шерашка дулха, чкъаьран, баьца даарий полуфабрикаташ ю цехаш, диллеи кулинарни хIамаши ю цех шийца йола фабрика-кухня эргаьккха тоаелга чакхдаккха, полуфабрикаташца, диллаца, кулинарни хIамаща общественни даара предприятеш Iалашъергйолаш, уж бахача нахага шортта йохкаргйолаш.

Грозненски горисполкома тIадуллалда 1959 шера чухь ерригача административни учрежденех фабрика — кухни мукъаяккха.

7. Халкъа боахама Совет, Министерствайи ведомствайи хьалхле лелаераш декхарийла болба промышленни предприятейи совхозийи болхлошта, хIаьта иштта дешара заведенешка деша багIарашта а гIулакх деш йола общественни даара предприятеш шеръе, уж кердача технологически оборудованеца Iалашъе.

8. Просвещенен Министерство декхарийла йойла цхьан бетта хана чухь ерригача юкъерчеи йоккхача ворхI шерарчеи школашка деша багIарашта буфеташ яхка а царна Iуйрийна даа хIама кийчде а помещенеш къоастае.

9. НГIАССР-а Министрий Совета тIадуллалда цхьан бетта хана чухь пачхаьлкхени кооперативнии торговлен а общественни даара предприятеш дегIайоалаяра план оттае а чIоагIъе а, города гонахьарча моттигашка, болхлой поселкашка, гаьнарча нах бахача моттигашка уж шеръяра дукхатIа **теркам тIа а** бохийташ.

Торговлен Министерство, Респотребсоюз, юрта боахама Министерство, халкъа боахама Совет, городереи районереи къахьегамхой **депутатий** Советий исполкомаш декхарийла йойла магазинаш, столовеш, ресторанаш, складаш, баьца даараши коартолаши лоаттаю моттигаш, хIамаш берхIала йохка пункташ, кхыйола торгово-производственни объекташ хьалъяра планаш йизза кхоачашъелга Iалащде. Культуран Министерствои Респотребсоюзи хьожийла книжкай торговли городашка а юрташка а дIахо йоаржае.

10. Юрта боахама Министерствогара а районерча къахьегамхой депутатий Советий исполкомашкара а хьадехалда республикерча колхозашкеи совхозашкеи баьца даараш, къаьстта хьалха хьадоалараш дукхатIча лаьтта дIаде а уж дикагIа хьувкъийта а эша организационнии агрономически гIулакхаш чакхдоахилга Iалащде.

11. Торговлен Министерство, Совнархоза УРС декхарийла йойла Iайи бIаьстии коартолаш а баьца даараш а хадданза дохкилга Iалащде, аьхкехьа-гурахьа денз торговли сеть уж йохкарна кийчъе, хIаьта баьца дaараши коартолаши Iан кийчъе дIаоттаергйолаш складаш кийчъе.

12. Министрий Совети халкъа боахама Совети декхарийла йойла 1959 шера 1 февраль тIаккхачалехьа Совнархозеи, моттигерчеи, кооперативнии промышленноста предприятеша бахача наха дукхха эшача товарий ассортимент шеръеши цу товарий дикал лакхъеши бу болх дIахо а тоабара дешага хьажа, республикерча торговлен Министерствоца барта а йоацаш, предприятеша арахеца лаьрхIа товараш шоай лоIамегIа ара ца хецаш дутилга ца магийта; промышленни предприятешка ширпотреба цехаш, хIаьта иштта моттигерча бедалахи промышленносте дIакъестача хIамаехи боахаме эша товараш, строительни материалаш, мебель елга шердеш а хьаеш а дола гIулакхаш де. Бахача наьха хьашташ дизза кхоачащде лерхIаш, 1959—1965 шерашкарча планаш тIа оттадолча берий барзкъаш, кога гIирс, строительни материалаш, мебель, холодильни емкосташ арахеца керда предприятеш хьалъе а йолаш ярий мощносташ лакхъе а, оттаяьча асортиментах а оттаяьча ханашка а бахача наха дукхха эша товараш архецара а уж кхача деззача дIаккхачийтара а планаш кхоачашъеча лоаттаю контроль лакхъе.

13. Министрий Совети городереи районереи къахьегамхой депутатий Советаши декхарийла йойла 1959 шера 1 февраль тIаккхачалехьа торговлен гIулакха тIехь пайда эцаш йоаца торговли помещенеш мукъа ялийта а йоаггIача торговли организацешка уж дIаккхачийта а.

Министрий Совета тIадуллалда цу хана чухь республикан торговли организацей организационни структурах долча дешашка хьажа а уж чаккдаха а, паралельно латта управленчески аппарата совлен йола звенош дIаяхара, юкъарло йоацаш торговли сете промышленности предприятешкара доагIа товараш цхьаннахьара хьакхоачийтилга вIаштIехьадаккхара, фасованни товараш дукхатIа хьадара а уж торговли организацешка хьаккхачийтара а, материально - технически база чIоагIъяра гIулакхаш тIаэца.

14. Городереи юртареи къахьегамхой депутатий Советаш а цар исполнительни комитеташ а декхарийла йойла:

а) дукхача этажех дола цIенош хьалдеча кIалхарча этаже магазинаш, столовеш, бахача наха эша гIулакх деш йола кхыйола предприятеш хургйолаш, цу цIеной проекташ чIоагIъе;

б) колхозни рынкаш лоархIам боллаш тоаергйола, цу рынкашка юртбоахама продукташ дукхатIа яхьаргйола, встречни торговли вIаштIехьа йоаккхаргйола гIулакхаш тIаэца;

в) пачхаьлкхен, кооперативни, колхозни торговли а общественни даар а дукхагIа доаржадара, товарооборота планаш кхоачашъяра, торговлен культура лакхъяра, товарооборота юкъе кхы тIа а торонаш юкъе йоалаеш балхаш дара тIехьа ду гIулакх деча къахьегамхой депутатий моттигерча Советий лоархIам лакхбе; торговлени общественни даареи хьакъехьа Советий хадданза йолча комиссешта цар шоашта тIадаьхка декхараш кхоачащдеш беча балха тIехь мамонга новкъостал де.

15. Районерча, городерча, поселкерча, юртарча къахьегамхой депутатий Советий исполкомашта тIадуллалда потребительски кооперацен лавочни комиссеш болх дикагIа бергболаш тоабелга, торговлени общественни даареи предприятей балхага хьожаш йола общественни контроль лакхъе а гучадаьха кхоачамбоацараш дIадоахаши болх тоабеши практически новкъостал де а.

Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республикан Лакхехьара Совет тешаш я, къахьегамхой депутатий моттигерча Советаша, торговлени общественни даареи болхлоша, республикерча берригача бахача наха деча торговли гIулакха юкъе дола кхоачамбоацараш дIадахарна берригa шоай низ тIабохийтаргхиларах», 1959—1965 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабара контрольни цифраш» яхача новкъоста Н. С. Хрущевс Советски Союза Коммунистически партен XXI-ча съезде ергйолча доклада тезисаш тIа оттадаь, дIахо а советски халкъа хьал лакхдарах дола Iалаьмате доккхий декхараш кхочащде цо торо хулийтаргхиларах.

Нохч-ГIалгIай АССР-а
Лакхехьарча Совета
Президиума Председатель
И. АЛМАЗОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР-а
Лакхехьарча Совета
Президиума секретарь
М. КОМАРОВ.

1958 шера 16 декабре,
гор. Грозный.

Редактора зам.
Дж. ХАМАТХАНОВ.

Тахан кинотеатрашка

Челюскинций цIерахча кинотеатре
Йоккха зал — **«ЦIе лордаш»**.
Долалу 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10.
ЗIамига зал № 1 — **«ЦIе лордаш»**.
Долалу 8.30, 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30.
«Джузеппе Верди».
Долалу 10.30.
ЗIамига зал № 2 **«ЦIе лордаш»**.
Долалу 9, 11, 1, 3, 5, 7, 9.
ЗIамига зал № 3 — **«ЦIе лордаш»**.
Долалу 9.15, 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 8.15, 10.15.

«Родина» яхача кинотеатре
«Бийсан сердал».
Долалу 8.30, 12.10, 4, 6, 9.40.
«Кхалсега кхел».
Долалу 10.15, 2, 7.45.

РЕДАКЦЕН АДРЕС: г. Грозный, Сталина улица, 28. ТЕЛЕФОНАШ: редактора—2-41-23, редактора зам.—8-07-01, партийни вахареи письмойи отделий — 2-25-72, корректорске — 2-30-91.

СФ03411. 1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, Грозный, Революцен проспект, 30/3. Заказ № 8036.